

# สารบัญ

ตั้งกระทรวงพระพุทธศาสนา เหตุผลที่แท้อยู่ที่ไหน.....๑	
คนไทยไม่ใจแคบ แต่ระวังไว้: อย่าให้ปัญญาแคบ .....	๑
<b>๑. เด็กนักเรียน ยกพวกตีกัน</b>	
<b>เพราะคิดสั้น ขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวม .....</b>	<b>๒</b>
เมื่อขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวม	
เครื่องแบบก็เป็นแค่เครื่องหมายที่ใช้แบ่งพวก .....	๒
ถ้าจะรักจะชูสถาบันของตน	
ก็ต้องทำสถาบันให้เก่งอย่างที่ตั้งจุดหมายไว้ .....	๔
ถ้าไม่รีบแก้ไข	
สถาบันการศึกษา จะขัดขวางการพัฒนาประชาธิปไตย .....	๕
กฎศีกาก็รักษาไม่ได้ เสรีภาพก็เป็นช่องสนองความเห็นแก่ตัว	
แล้วจะเรียกร้องประชาธิปไตยจากที่ไหน .....	๗
<b>๒. ผู้ใหญ่ มัวยึดถือพรรคพวกจนชาติศาสน์จะสลาย</b>	
<b>เพราะคิดแคบ ติดอยู่แคंप้ายและชื่อ.....</b>	<b>๑๐</b>
มัวแต่พูดแต่คิดติดอยู่แคंप้ายชื่อ	
เรื่องงานการปัญหาที่เลยไม่ได้เหลียวแล .....	๑๐
เลี้ยงลูกแมวห้าตัว ถ้ามัวสร้างกรงให้คงแปลก	
แต่เลี้ยงลูกไก่ร้อยตัว ไม่สร้างเล้าให้กลายเป็นวิปริต .....	๑๒
ใจกว้างแท้ที่อยู่ที่ยอมรับความจริง	
ยอมรับความจริงแล้ว จะได้จัดทำให้ตรงตามเรื่อง .....	๑๓

บ้านเมืองจะพังทลาย ไม่เข้าไปแก้ไข	
มัวเกียวกักรู้เรียกชื่ออย่างนั้นอย่างนี้ไม่ได้ .....	๑๖
พระถ้าดี คือคนของรัฐ ที่ได้รับคุณค่าซึ่งเป็นประโยชน์ของวัด	
พระถ้าไม่ดี คือคนของรัฐ ที่เข้าไปแอบแฝงวัด.....	๑๘
วัดเป็นทั้งสถาบันศาสนา และสถาบันสังคม	
วัดอยู่ในรัฐ อย่างมีชัดทอดเกียวกักรู้.....	๒๐
มองดูกันไป จะเหมือนที่ว่ามันใหม่	
พุทธศาสนาของคนไทย ก็ได้แค่ประชาธิปไตยแบบไทยๆ.....	๒๒
<b>๓. มองให้กว้าง จะได้คิดให้ไกล.....</b>	<b>๒๓</b>
จะเอาใหม่ ถอยไปเป็นแบบฝรั่ง	
ที่ต้องบังคับฆ่ากัน ก่อนจะมีประชาธิปไตย .....	๒๓
พุทธศาสนาถูกทำลายขนาดนี้ บ้านเมืองโง่มาถึงอย่างนี้	
ยังจะปิดตาไม่ใช้และไม่ให้ปัญญาแก้อีกหรือ .....	๒๕
บาทหลวงบันทึกไว้ ไม่มีประเทศไหนในโลก	
ที่ศาสนาทั้งหลายอยู่ได้เสรีเท่าประเทศสยาม .....	๒๖
เพราะคนระดับบริหารติดแค่อื้อแค่อ้าย	
ประชาชนส่วนใหญ่จึงถูกทอดทิ้ง .....	๒๙
ที่ซาอุ และแม่แต่อเมริกา	
มีหรือเสรีภาพทางศาสนาอย่างเมืองไทย.....	๓๑
โลกพัฒนามาขนาดนี้ ถ้ามีอารยธรรมจริง	
คนก็ควรจะใจกว้าง ที่จะพูดความจริงกันได้อย่างเปิดใจ .....	๓๓
ศึกษาเหตุปัจจัยให้ถ้วนทั่ว	
จะได้ปฏิบัติตัวให้ไม่ประมาทแท้ .....	๓๕
คนรุนแรงจะครองโลก	
หรือความรุนแรงจะทำลายโลก .....	๓๗

ถ้าจะเอาอย่างเขา ก็ต้องเอามาให้ครบกระบวนการ  
จะกล้าแสดงความเห็น ก็ต้องหาความรู้ให้เก่งด้วย.....๓๙  
จะเป็นชาวพุทธจริง ต้องถือธรรมเป็นใหญ่  
ไม่ใช่อยู่แค่เอาอัตตาออกมาตีกัน.....๔๐

#### ๔. ทุกฝ่ายต้องมุ่งจุดหมายสูงสุด

**พระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์สุขของประชาทั้งปวง..... ๔๓**  
เรื่องที่ควรห่วงใย ไม่ใช่กลัวจะเป็นภัยชื่อไหน  
ตั้งให้ตรงกับเรื่อง แล้วไปคิดว่าจะจัดการงานอย่างไร.....๔๓  
ไปหลงติดเล่ห์ภาพที่คับแคบแบบฝรั่ง  
เลยหลงตั้งจิตคิดแบ่งแยกอย่างไม่รู้ตัว.....๔๕  
คนไทยไม่ใจแคบ  
แต่ระวังไว้ อย่าให้ปัญญาแคบ.....๔๘  
อย่าเอาความไม่ยึดมั่น หรือความปล่อยวาง  
มาเป็นข้ออ้างที่จะปล่อยปละละเลย.....๕๐  
ประมาทกันมานานนักแล้ว  
เมื่อตื่นขึ้น ก็ขอให้ไม่ประมาทระยะยาว.....๕๒  
ทำอะไรสายกลาง คือทำด้วยความรู้เข้าใจให้พอดี  
ที่จะได้ผลสอดคล้องกับความเป็นจริง.....๕๕  
จะตั้งหน่วยงานของรัฐ ต้องว่ากันให้ชัด  
จะให้รัฐร่วมแก้วัดด้านไหน.....๕๕  
ชาวพุทธ ทั้งบ้าน ทั้งวัด ทั้งรัฐ ต้องทำให้มั่นใจว่า  
พระพุทธศาสนามีมาเพื่อประโยชน์สุขของประชาทั้งปวง.....๖๐



# ตั้งกระทรวงพระพุทธศาสนา เหตุผลที่แท้อยู่ที่ไหน\*

คนไทยไม่ใจแคบ  
แต่ระวังไว้: อย่าให้ปัญญาแคบ

ระยะนี้ นานๆ จะได้คุยธรรมะกับพระใหม่สักครั้งหนึ่ง  
คราวนี้ก็เหมือนที่เคยคุยกันมา นอกจากอธิบายหลักคำสอน  
แล้ว มีเหตุการณ์อะไรน่าสังเกต ก็ยกเอามาวิเคราะห์วิจัย  
วิจารณ์กัน

---

\* “คุยธรรมะกับพระใหม่” วันที่ ๑๕-๑๖ กันยายน ๒๕๕๕ ณ วัดญาณเวศกวัน จ.  
นครปฐม

ข่าวต่างๆ มักมีแต่เรื่องร้ายๆ เป็นเหตุการณ์ในทาง  
ทำลายหรือเสื่อมโทรม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทางสังคมทั่วไป  
หรือจำเพาะเข้ามาเกี่ยวกับด้านพระศาสนา



## เด็กนักเรียน ยกพวกตีกัน เพราะคิดสั้น ขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวม

เมื่อขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวม

เครื่องแบบก็เป็นแค่เครื่องหมายที่ใช้แบ่งพวก

ที่ทำนอมิตาโปราราขึ้นมา เรื่องนักเรียนนักศึกษาในโรงเรียน หรือวิทยาลัยยกพวกตีกันนั้น สาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งก็คือ การขาดสิ่ง ที่เรียกว่า *จิตสำนึกต่อส่วนรวม* คือการคิดคำนึงถึงผลประโยชน์ ส่วนรวม เช่นการที่จะสร้างสรรค์ประเทศชาติและสังคม จิตสำนึกอย่าง นี้ไม่มี ความคิดก็เลยคับแคบ มามองกันอยู่แค่เรื่องส่วนตัว หรือเรื่อง ระหว่างกลุ่มระหว่างพวก คือมองแค่นั้น

เขาไม่มองกว้างออกไปว่า เราเป็นส่วนร่วมของสังคม และ อาศัยสังคมอยู่ จะต้องช่วยสร้างสรรค์สังคมประเทศชาติให้ตั้งมา เจริญก้าวหน้า ถ้ามีจิตสำนึกอันนี้อยู่มันจะแก้ปัญหานี้ไปได้มาก

เมื่อไม่มีจิตสำนึกต่อส่วนรวมที่สูงขึ้นไป เครื่องแบบจึงถูกใช้ เป็นเครื่องหมายของการแยกกันระหว่างกลุ่มระหว่างพวก คือได้แค่ พวก ไม่ได้ส่วนรวมที่กว้างอย่างที่เขาคควรเข้าใจ



เราต้องให้เด็กเข้าใจถึงความหมายของการมีเครื่องแบบว่ามี  
เพื่ออะไร ต้องรู้ว่า เครื่องแบบนั้นมีไว้เพื่อเตือนสำนึกว่า เราเป็น  
นักเรียนเป็นนักศึกษา แล้วก็นึกขึ้นมาถึงหน้าที่ของนักศึกษาคืออะไร

เครื่องแบบนั้นเป็นเรื่องสมมติขึ้น แล้วแต่เราจะตกลงกันว่าให้  
สื่อความหมายอย่างไร จะให้สื่อความหมายแบบอำนาจก็ได้ ให้สื่อ  
ความหมายไปถึงการฝึกตน หรือให้อ่อนน้อมถ่อมตน ได้ทั้งนั้น

เหมือนอย่างจักรของพระ ถ้าเราถือว่าเป็นเครื่องแบบ พอนึก  
ถึง หรือพอมองเห็นจักร ก็เกิดสิ่งที่เรียกว่า สมณสัญญา เตือนให้นึก  
ถึงความเป็นพระ ว่าจะต้องปฏิบัติตัวอย่างไร ให้ถูกต้อง

นี้ก็เหมือนกัน ความเป็นนักศึกษาต้องพ่วงมากับความหมาย  
ของเครื่องแบบ คือเครื่องแบบนี้ก็เป็นเครื่องเตือนใจเรา

**หนึ่ง** ให้สำนึกในความเป็นนักศึกษา ให้นึกถึงหน้าที่ใน  
การศึกษาเล่าเรียน และการปฏิบัติหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเล่า  
เรียนว่าถ้าจะเรียนให้ได้ผล จะต้องประพฤติตัวอย่างไร แล้วก็ประพฤติ  
ปฏิบัติไปในทางนั้น

**สอง** ให้นึกถึงการรักษาชื่อเสียงของสถาบัน ตรงนี้แหละ ถ้า  
ไม่ระวังมันจะยุ่ง ตอนรักษาชื่อสถาบันนี่แหละที่จะเกิดเป็นพวกไหน  
พวกนี้

ดังนั้น เริ่มต้น ก่อนจะไปถึงจุดนี้ ควรจะมานั่งหน้าที่พื้นฐาน  
คือว่า เครื่องแบบเป็นเครื่องเตือนใจให้นึกถึงหน้าที่ของตัวเอง เราแต่ง  
ตัวอย่างนี้แล้วจะต้องประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามฐานะ ตามหน้าที่  
ของเรา ต้องเน้นไปที่เรื่องการเล่าเรียนศึกษา แล้วคุณสมบัติของคน  
ที่เล่าเรียนศึกษามีอย่างไร มันก็โยงต่อไปเอง ให้มันมาด้วยกัน

## ถ้าจะรักจะชูสถาบันของตน ก็ต้องทำสถาบันให้เก่งอย่างที่ตั้งจุดหมายไว้

เมื่อมองไปถึงสถาบัน จะเห็นว่า สถาบันแต่ละสถาบันย่อมมีฐานะ มีวัตถุประสงค์ และมีภารกิจของตัวเอง แล้วแต่จะเป็นสถาบันด้านไหน เช่นเป็นสถาบันการช่าง เป็นสถาบันฝึกครู ฯลฯ เมื่อจะรักจะเชิดชูสถาบันของตัวเอง ก็ต้องทำให้สถาบันนั้นบรรลุวัตถุประสงค์หรือทำบทบาทของสถาบันให้ได้ผลดี ถ้าเป็นสถาบันการช่างก็ต้องทำผลงานด้านช่างออกมาให้เห็น อย่างนี้จึงแสดงว่าเป็นผลสำเร็จ หรือเป็นความเก่งความแน่ของสถาบัน ถ้ารักสถาบันตัว ก็ต้องพยายามทำให้สถาบันมีชื่อด้านนั้น

สถาบันการศึกษาบางแห่งตั้งขึ้นมาเพื่อสอนวิชาอิเล็กทรอนิกส์ ถ้าเรารักสถาบันของเราหรือโรงเรียนของเรา ก็ต้องทำให้สถาบันของเราสร้างผลงานทางอิเล็กทรอนิกส์ให้เด่นขึ้นมาในสังคม การที่เขาส่งวิทยาลัยทางอิเล็กทรอนิกส์นี้ ไม่ใช่เพื่อให้ผู้สำเร็จการศึกษาไปมีอาชีพเลี้ยงชีวิตด้วยวิชาอิเล็กทรอนิกส์เท่านั้น แต่เขามีวัตถุประสงค์เพื่อให้มาช่วยกันสร้างความเจริญแก่ประเทศชาติในด้านอิเล็กทรอนิกส์ด้วย อันนี้แหละเป็นส่วนที่สำคัญ ฉะนั้น ถ้ารักสถาบันจริง ก็ต้องทำให้สถาบันมีผลงานทางด้านอิเล็กทรอนิกส์ หรือผลิตผู้สำเร็จการศึกษาที่เก่งมีชื่อเสียงเชี่ยวชาญทางด้านอิเล็กทรอนิกส์กันจริงๆ อย่างนี้จึงจะเรียกว่ารักสถาบันจริง แล้วก็ภูมิใจอย่างถูกต้อง

ดูสิ ประเทศของเราใช้เครื่องคอมพิวเตอร์กันมานานเท่าไร ก็ปีแล้ว เราซื้อหาหมดเงินไปกับเรื่องคอมพิวเตอร์นี้เท่าไร เวลานี้ได้แค่ตั้งโรงงาน หรือให้เขาเข้ามาตั้งโรงงานผลิตชิ้นส่วนบางอย่างของ

คอมพิวเตอร์ ยังไม่สามารถผลิตและพัฒนาเครื่องคอมพิวเตอร์ด้วยตนเอง นี้อะไรกัน มันน่าอายทั้งชาติ

ควรจะมาตั้งใจพัฒนาประเทศชาติกันอย่างจริงจัง ไม่ใช่เป็นเพียงผู้บริโภค แต่ต้องเป็นผู้ผลิต เป็นผู้สร้างสรรค์ที่เก่งกล้าสามารถด้วย อย่างนี้จึงจะน่าภูมิใจ นี่มันเก่งอะไรก็ไม่รู้ ได้แค่ตักมันมองแคบนิดเดียว เรียกว่าการศึกษามันเสียมาตลอด ตั้งแต่ฐานเลย ตรงนี้ต้องไปแก้จุดที่สอง

จุดที่หนึ่งคือ ให้สำนักในภาวะและหน้าที่ ของนักเรียน นักศึกษา อันนี้ต้องมาเป็นทีหนึ่ง แล้วที่สองก็มาถึงความรักและเชิดชูสถาบันให้ถูกให้ตรง

## ถ้าไม่รีบแก้ไข

### สถาบันการศึกษา จะขัดขวางการพัฒนาประชาธิปไตย

ตอนนี้จะต้องมาพูดกันให้ชัดถึงความรักสถาบันที่ถูกต้อง เช่นว่า ชื่อเสียงที่ดีของสถาบันคือชื่อเสียงอย่างไร คุณต้องการรักษาเกียรติภูมิชื่อเสียงของสถาบัน เมื่อยกพวกตีกันอย่างนี้ มันได้ชื่อเสียงหรือชื่อเสียง ก็ต้องมาถกกันให้ชัด อาจจะทำให้ให้นักศึกษามากดด้วย ให้เขามีโอกาสมาพูดกัน

แต่ที่นี้ในบางสถาบันมีปัญหาอีกอย่างหนึ่งคือการครอบงำ เช่น รุ่งที่ครอบงำ บังคับรุ่มน้อง กลายเป็นว่า ในสังคมประชาธิปไตย มันไม่ได้มีประชาธิปไตยจริง มันใช้อำนาจครอบงำกัน แล้วอย่างนี้จะไปพูดอะไรกันได้ ถ้าอย่างนี้ครูก็ต้องเก่งจริงสิ ครูต้องเป็นที่เคารพและมีความสามารถพอที่จะพูดให้นักศึกษาเชื่อถือ จะเน้นการพัฒนาครูจึง

ขาดไม่ได้ ครูต้องมีคุณภาพจริง ต้องเก่ง สร้างศรัทธาได้ เด็กเคารพยำเกรง เชื่อถือ ถ้าอย่างนั้นมันไม่หลุดหรอก

ในที่สุดปัญหา ก็ไปอยู่ที่บทบาทของครู เพราะว่าในหมู่นักศึกษาเองก็เอาไม่ไหว รุ่นพี่ก็มีแต่จูงรุ่นน้องไปในทางที่ไม่ดี ก็ต้องมีครูนี้แหละเป็นหลัก ถ้าครูไม่เป็นที่เชื่อถืออีก ก็จบกัน ตอนนี่เรื่องการเชื่อถือครูเป็นปัญหาใหม่

**พระนวกะ:** ส่วนใหญ่นักศึกษาจะมองครูที่พยายามลงมาคลุกคลีกับนักศึกษา ถ้ามาทานเหล้าด้วย ก็จะไปเชื่อครูหรือเชื่ออาจารย์แบบนั้น

**พระธรรมปิฎก:** เชื่ออย่างนั้น เป็นเชื่อที่ใช้ไม่ได้ มันไม่ได้เชื่ออย่างเคารพ

**พระนวกะ:** มีปัญหาที่ว่า อาจารย์คนไหนสอนอาวุธ ให้นักศึกษาพวกเอง นักศึกษากลับเชื่อ แต่อาจารย์ที่แนะนำว่าอย่างนั้นเป็นเรื่องดี อย่างนี้เป็นเรื่องไม่ดี นักศึกษากลับต่อต้าน ไม่สนใจคำพูด

**พระธรรมปิฎก:** เราต้องยอมรับว่า เราพัฒนาครูไม่พอ ความสามารถของครูในการที่จะสร้างความเชื่อถือ โดยหลักการ โดยความเคารพในทางความดีนี้ เรายังมีไม่พอ เรายังไม่สามารถพัฒนาครูถึงขั้นนี้ ครูที่จะเป็นที่เคารพจริงต้องให้เขาเคารพในคุณความดี จึงจะมั่นใจได้ว่า พูดแล้วเขาจะยอมฟัง ไม่ใช่เชื่อแบบที่ว่าตามใจเขา หรือเชื่อแบบที่ว่าเป็นพวกกินเหล้าด้วยกัน ถ้าเชื่ออย่างนั้นมันก็ไม่ไหว

ลองนึกถึงชนบทสมัยก่อน เช่น หลวงพ่อที่วัด ท่านเป็นอุปัชฌาย์ของพระหลายรุ่นในหมู่บ้าน ตั้งแต่รุ่นพ่อ รุ่นลูกมาเรื่อยจนถึงรุ่นหลาน ท่านประพฤติตัวอยู่ในหลัก ชาวบ้านจึงเคารพยำเกรง ความเคารพพระนั้นขึ้นอยู่กับคุณธรรม อยู่ที่การรักษาคุณความดี

เวลาท่านพูดอะไรคนจะเชื่อฟังหมด ฉะนั้นเวลาเกิดเหตุร้ายขึ้น เช่น ชาวบ้านทะเลาะกัน หรือมีงานวัดคนจะต่อจะตีกัน พอหลวงพ่อกา ทุกคนหยุดหมดเลย หลวงพ่อจะด่าอย่างไรก็ได้ เชื่อฟังหมด ไม่ต้องมีอาวุธ สังคมต้องมีอันนี้อยู่ แต่เดี๋ยวนี้สิ่งเหล่านี้กำลังหมดไป ทีนี้ถ้า สังคมขาดอันนี้ไป มันก็ไม่มีหลัก ไม่มีเครื่องเหนี่ยวรั้ง

รวมแล้วก็คือ สังคมเวลานี้ กำลังสูญเสียสิ่งที่จะเป็นหลักหรือ เป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งทางสังคม สถาบันอะไรต่างๆ ก็กำลังจะชวนเซกัน ไปหมดแล้ว จุดนี้เราพลาดมาก เป็นความผิดพลาดขั้นพื้นฐาน และเป็นเรื่องของการศึกษา

ขณะนี้ ดูเหมือนว่าความมีจิตสำนึกต่อส่วนรวมได้หายไปแทบ หมดแล้ว และเรื่องนี้ไม่ใช่เป็นเฉพาะเด็ก แต่มันหนักที่ผู้ใหญ่ด้วย ผู้ใหญ่ของเราก็ไม่ค่อยมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม การเห็นแก่ผลประโยชน์ ของส่วนรวมไม่ค่อยมี มองกันแค่ผลประโยชน์ของตัวเองและพรรคพวก แล้วก็มองอะไรแคบๆ แคร์รูปแบบ

**กฎกติกาที่รักษาไม่ได้ เสรีภาพก็เป็นช่องสนองความเห็นแก่ตัว แล้วจะเรียกร้องประชาธิปไตยจากที่ไหน**

เมื่อเรามาทำเรื่องประชาธิปไตย ถ้าไม่มีจิตสำนึกต่อส่วนรวม อันนั้นอยู่ ก็สร้างสรรคประเทศชาติได้ยาก **แม้แต่เสรีภาพก็กลายเป็นช่องทางที่จะสนองความเห็นแก่ตัว** เวลานี้คนจำนวนมากมองเสรีภาพในแง่ที่จะสนองความเห็นแก่ตัว เพื่อตัวเองจะได้อะไรหรือทำอะไรได้ตามปรารถนา มันไม่ใช่เสรีภาพที่เป็นช่องทางหรือเป็นโอกาสในการที่จะไปร่วมสร้างสรรค์สังคม

เสรีภาพนี้รู้กันอยู่แล้วว่า มันสอดคล้องกับหลักการของ ประชาธิปไตยที่ว่า ต้องการให้ทุกคนมีส่วนร่วม

การที่ทุกคนมีส่วนร่วมก็เพื่อจะช่วยให้สังคมนี้อยู่ได้ และ สังคมจะอยู่ได้ดีก็เมื่อแต่ละคนเป็นส่วนร่วมที่ดี คือทุกคนมีศักยภาพ มีความสามารถ มีสติปัญญา ซึ่งจะต้องฝึกต้องพัฒนาขึ้นไป

เมื่อแต่ละคนฝึกฝนพัฒนาดีแล้ว มีสติปัญญาความตั้งงาม ความสามารถ ก็นำเอาสติปัญญาความตั้งงามความสามารถนั้นไปเป็นส่วนร่วมที่สร้างสรรค์ทำประโยชน์ แล้วผลก็เกิดแก่ส่วนรวม คือทำให้ สังคมอยู่ได้ด้วยดี

เสรีภาพจึงเป็นช่องทางให้

**หนึ่ง** แต่ละคนมีโอกาสพัฒนาศักยภาพของตัวเองให้เต็มที่

**สอง** แต่ละคนนั้นมีโอกาสและสามารถนำเอาศักยภาพของตัวเองไปเป็นส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สังคม หรือไปแสดงออกในการ ที่จะช่วยกันทำให้สังคมส่วนรวมดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดี

ถ้าเรามองอย่างนี้ เสรีภาพก็มีความหมายเป็นเชิงให้มากกว่า ไม่ใช่จะเอา แต่เวลานี้เรามองเสรีภาพในแง่จะเอา เป็นเสรีภาพเพื่อเอา เพื่อได้ ขัดกับความหมายที่แท้ของเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตย ถ้า จะให้เข้ากับหลักการและวัตถุประสงค์ ความหมายของเสรีภาพจะ เป็นไปในเชิงที่จะให้มากกว่าจะเอา

เวลานี้มีความขัดแย้งกันในตัวระหว่างระบบด้วย โดยเฉพาะ ระหว่างระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม กับ ระบบการเมืองการปกครอง แบบประชาธิปไตย อันหนึ่งเน้นการเอาเพื่อตัวเอง อีกอันหนึ่งเน้นการที่ จะไปมีส่วนร่วมสร้างสรรค์

แต่ลัทธิเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนี้ เขาจะอธิบายในแง่ว่า เมื่อ

แต่ละคนพยายามทำให้ได้ผลประโยชน์แก่ตัวเองมาก ผลดีก็เกิดแก่ส่วนรวมไปเอง เป็นไปเองโดยอัตโนมัติ นี่เป็นจุดเน้นในแนวคิดทุนนิยมของอเมริกัน แต่ทำอะไรจะให้มันสอดคล้องกันได้ดี ถ้าเรามองไปลึกๆ สังคมแบบนั้นเขาต้องมีการปลูกฝังความรับผิดชอบกันมาก การที่จะเอาเพื่อตัวเอง ต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์กติกา ต้องรักษากฎหมายได้จริงจั่งแน่นนอน

สังคมของเราเนี่ยเหมือนกับว่าจะไปเอาหลักเอาลัทธิของเขามา แต่ก็เอาไม่ได้จริง เหมือนอย่างที่พูดเมื่อวาน อย่างเรื่องการแสดงความเห็น เวลาที่พูดกันนักเรื่องให้เด็กกล้าแสดงความเห็น เมื่ออยู่แค่นี้ก็เป็นการไปเอามาแค่ส่วนเดียว มันไม่เต็มตลอดกระบวนการที่จะต้องมีการหาความรู้เป็นเรื่องใหญ่ ซึ่งเป็นส่วนที่เราขาดมาก ทำนองเดียวกับการขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวม ซึ่งเวลานี้เป็นไปทั่ว เพราะมันไปติดเรื่องรูปแบบอะไรกันอยู่ หลักการที่แท้ก็เลยมองไม่เห็น หรือไม่เห็นเนื้อหาสาระและวัตถุประสงค์ที่แท้

## ผู้ใหญ่ มัวยึดถือพรรคพวกจนชาติศาสน์จะสลาย เพราะคิดแคบ ติดอยู่แค่ป้ายและชื่อ

มัวแต่พูดแต่คิดติดอยู่แค่ป้ายชื่อ  
เรื่องงานการปัญหาที่เลยไม่ได้เหลียวแล

อย่างเวลานี้ เขาพูดกันเรื่องจะตั้งกระทรวงพระพุทธศาสนา เรื่องนี้เดิมเราอาจจะได้เอาใจใส่ ไม่ได้ติดตาม แต่พอได้ยินเขาเถียงกัน เอ ทำไมเขาไปติดกันแต่เรื่องป้าย พูดถึงชื่อศาสนานั้น ชื่อศาสนา ถ้าตั้งขึ้นมาแล้วศาสนาโน้นจะไม่พอใจ จะแตกแยกกัน ทำไมคนระดับบริหารประเทศชาติไปมัวติดอยู่แค่ป้ายชื่อ

เออละ เมื่อเขาเรียกร้องมา คนเรียกร้องจะคิดอย่างไรก็แล้วแต่ แต่มองลึกลงไปมันมีอะไร มันเป็นสัญญาณเตือนอะไรหรือเปล่า เมื่อมองในแง่ของ**ผู้บริหารประเทศชาติ** ก็คือ **ทำงานเพื่อประโยชน์ของสังคม และเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน** ก็ต้องมองที่เนื้อหาว่า เรื่องนี้กิจการนี้เป็นเรื่องใหญ่ไหม มีความสำคัญแค่ไหน มีปริมาณงานมากแค่ไหน ถ้ามองเห็นแง่นี้ เราจะไม่มาติดอยู่กับเรื่องที่ว่าจะรังเกียจเรื่องป้ายเรื่องชื่อ ถ้ามันเป็นเรื่องสำคัญก็ต้องทำอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมาให้ชัดให้ตรงกับเรื่อง



อย่างที่พูดกันเมื่อีกว่า เวลาที่วัดมีอยู่ตั้งสามหมื่นสี่หมื่นวัด พระเถรมีสามสี่แสนองค์ แล้วก็มึบทยาต่อชุมชนรอบวัดและคนที่มาเกี่ยวข้อง ซึ่งวัดจะต้องทำหน้าที่ ก็คือคนส่วนใหญ่ของประเทศนี้ ใช่มั้ยไหม แล้วเวลานี้วัดเป็นอย่างไร วัดจำนวนมากหรือส่วนมากเสื่อมโทรม ไม่สามารถทำหน้าที่ ไม่มีคุณภาพ ไม่รู้จักบทบาทของตัวเอง แล้วสังคมของเราส่วนใหญ่ ซึ่งอยู่ในชนบท ดำรงอยู่ได้ด้วยฐานอันนี้

อย่างที่พูดเมื่อีกี่ ชุมชนไทยเรามีครอบครัวหรือบ้าน มีโรงเรียน แล้วก็มึวัด ถ้าเราจะพุงสังคมนี้ขึ้นมา เราจะต้องพยายามสร้างเสริมคุณภาพของสถาบันเหล่านี้ให้ดีขึ้น ให้ทำบทบาทของตัวเองได้จริง แต่ถ้าวัดอยู่ในสภาพที่เสื่อมโทรม ชุมชนก็แย่ ถ้าวัดเสีย ทำบทบาทอะไรไม่ได้ มันกลับเป็นเครื่องทำร้ายสังคม เราจะไปขีดทอดว่าเป็นเรื่องของพระนั่นเป็นไปไม่ได้ เพราะว่าเป็นเรื่องของประเทศชาติ รัฐไม่มีส่วนรับผิดชอบหรือ รัฐมีหน้าที่รับผิดชอบเต็มตัวเลย ไม่ใช่เป็นเรื่องที่จะไปปิดให้พระ ถ้าพระไม่ทำ รัฐจะต้องเรียกเรื่อง มันต้องเป็นอย่างนั้น

ในเมื่อสังคมของเราแยกขนาดนี้แล้ว องค์กรและสถาบันที่มีอยู่ไม่ทำหน้าที่ มันเสื่อมขนาดนี้แล้ว ถ้าจะให้สังคมนี้ดีขึ้น ไม่ใช่ให้สังคมนี้พินาศย่อยยับ ต้องรีบเอาใจใส่แก้ไข คุณจะไปมัวมองแค่เรื่องป้ายอย่างนั้นไม่ได้ ต้องมองตรงไปตรงมาว่ากิจการนี้ใหญ่ไหม งานหรือกิจการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนานี้มีมากมายเท่าไร ก็ไปศึกษากันดู

## เลี้ยงลูกแมวห้าตัว ถ้าแมวสร้างกรงให้คงแปลก แต่เลี้ยงลูกไก่ร้อยตัว ไม่สร้างเล้าให้กลายเป็นวิปริต

อย่างที่บอกแล้วว่าเมืองไทยมีวัดสามสี่หมื่นวัด มีพระสามสี่แสน อันนี้ถ้ามองแบบศาสนาอื่น พระสงฆ์ที่เป็นนักบวชนี้เขาถือว่าเป็นเจ้าหน้าที่ศาสนา แต่ในทางพระพุทธศาสนาเราไม่ได้มองอย่างนั้น แต่ถ้ามองในแง่เป็นเจ้าของหน้าที่ทางศาสนา มีกระทรวงไหนก็กระทรวงมีเจ้าหน้าที่หรือมีข้าราชการถึงสามสี่แสนคน

ถ้าว่าไปแล้ว เรื่องกิจการงานที่จะทำในเรื่องพระพุทธศาสนาในประเทศไทยนี้ มันไม่น้อยกว่ากระทรวงศึกษาธิการ หรืออาจจะไม่น้อยกว่ากระทรวงมหาดไทย เราน่าจะมาดูว่า กิจการงานใหญ่อันนี้เป็นเรื่องสำคัญต่อความเป็นความตายของประเทศไหม ถ้ามีปัญหาสำคัญ นายกรัฐมนตรีจะต้องลงมาเอง จะต้องแก้ปัญหา ช่วยพยุงวัดขึ้นมา ให้ขึ้นมาสู่ความมีคุณภาพ แล้วทำบทบาททำหน้าที่ของตนได้ ให้เป็นกำลังที่จะช่วยแก้ปัญหาของสังคมประเทศชาตินี้ จะเอาอย่างไรก็ต้องรีบทำแล้ว ต้องออกมาอย่างใดอย่างหนึ่ง

เรามัวไปสนใจเรื่องไม่เป็นเรื่องมากมาย เช่น เรื่องหวยเรื่องเบอร์ เรื่องกาสิโน ที่เป็นเรื่องของคนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีจำนวนน้อย แล้วก็ไม่ใช่เรื่องพื้นฐาน และไม่ใช่เรื่องทางสร้างสรรค์ด้วย แต่เป็นเรื่องแก้ปัญหา ส่วนเรื่องในทางสร้างสรรค์อย่างนี้ทำไมเราไม่คิดกัน จะเป็น ส.ส. เป็น ส.ว. เป็นรัฐมนตรี หรือเป็นอะไรก็ตาม ถ้าจะแก้ปัญหาของประเทศชาติ ต้องมาคิดเรื่องเหล่านี้ แล้วจะเอาอย่างไรก็เอา ต้องคิดในแง่กิจการ ไม่ใช่ไปมัวคิดมัวพูดกันอยู่แค่ว่าเดี๋ยวศาสนาโน้นเขาจะว่าอย่างนี้ ศาสนาโน้นเขาจะว่าอย่างนั้น กลัวจะแตกแยก

ศาสนาอื่นเขาก็เห็นอยู่่างานเหล่านี้มันมีอยู่ เป็นของจริง แล้วก็มีมากมายด้วย และเป็นกิจการที่ต้องทำ ก็อยู่กับความเป็นจริง เขาจะไปรังเกียจได้อย่างไร เมื่อกิจการนี้มีอยู่จริง และเป็นเรื่องที่จะต้องทำ ก็จัดก็ทำเข้าไป ก็เท่านั้นเอง คิดในแง่ตัวงานเนื้องานก็หมดเรื่อง

แปลกเหมือนกันว่า ทำไมไปคิดอยู่แค่นั้น ไปเถียงกันอยู่แค่ว่า ชื่อศาสนานี้ชื่อศาสนาไหน ศาสนานี้จะรังเกียจ จะแตกจะแยกอะไร ศาสนาเหล่านี้เขาก็ต้องยอมรับความจริงอันนี้ ข้อสำคัญก็อยู่ที่ว่าจะจัดอย่างไรให้มันดี คืองานนั้นจะต้องทำ จะปล่อยไม่ได้

เหมือนอย่างว่า ถ้าเรามีลูกแมวอยู่ในบ้านสักห้าหกตัว แล้วเรามีลูกไก่ลูกเจี๊ยบร้อยตัว ลูกเจี๊ยบร้อยตัวนี้อาจจะต้องสร้างเล้าสร้างโรงให้มันอยู่ แล้วก็อาจจะต้องจัดระเบียบในการเลี้ยงอะไรต่างๆ ไข่ใหม่แต่ลูกแมวนั้นเราไม่ต้องไปสร้างอะไร เราก็ปล่อยอยู่ในบ้าน การทำอย่างนี้ไม่ได้หมายความว่าเราไม่เอาใจใส่ลูกแมว ลูกแมวมันก็อยู่ได้อยู่ดี เพราะมันอยู่แค่ห้าหกตัว เราก็รักมันและเลี้ยงมัน แต่เจ้าลูกเจี๊ยบร้อยตัวนั้น ถ้าเราไม่จัดให้ดีก็จะอยู่ไม่ได้ ถ้าไม่ตายก็จะเกิดปัญหา เราก็ต้องจัดต้องทำไปตามความเหมาะสมกับกิจการที่มันควรจะเป็น อันนี้ก็คือการคิดไปตามเนื้องานและเรื่องที่จะต้องจัดต้องทำ

## ใจกว้างแต่อยู่ที่ยอมรับความจริง

### ยอมรับความจริงแล้ว จะได้จัดทำให้ตรงตามเรื่อง

ถ้าแมวติดอยู่แค่ป้ายชื่อ ก็ปล่อยเลยไม่ต้องเอาใจใส่ลี วัตต่างๆ จะเป็นอย่างไร ชุมชนชาวบ้านจะทรุดจะโทรมอย่างไรก็ไม่คิดกัน มั่วแต่กลัว มั่วแต่เถียงกันเรื่องชื่อศาสนานี้ศาสนาไหน เลยไม่คิดถึงเรื่องงาน

เพราะไปติดอยู่กับเรื่องรูปแบบเรื่องป้าย แล้วก็เถียงกัน คิดว่าตัวนี้จะ  
ใจกว้าง แต่ไม่รู้ว่าคุณใจกว้างที่แท้อยู่ที่ไหน

**ความใจกว้างที่แท้คือการยอมรับความจริง** ไม่ใช่ว่าคุณจะ  
ดี หรือคุณจะทำเลวทำชั่ว ฉันก็รับได้ทั้งนั้น นี่ใจกว้างหรือ คุณจะทำ  
ถูกหรือทำผิด ฉันก็ยอมรับได้ นี่ใจกว้างหรือเปล่า ดีไม่ดีถ้ามองไปมอง  
มามันกลายเป็นอย่างนี้ จะปล่อยปละละเลยไม่ทำอะไรก็บอกว่าฉันใจ  
กว้าง จะทำชั่วฉันก็รับได้ใจกว้าง จะทำดีฉันก็รับได้ใจกว้าง แต่ใจกว้าง  
ที่แท้ คือต้องยอมรับความจริง แล้วก็อยู่กับความจริง จึงได้บอกว่า

**หนึ่ง** ต้องรู้สภาพความเป็นจริงของสังคม และต้องมอง  
เห็นชัดว่าเวลานี้สังคมของเราจะอยู่ได้อย่างไร ประเทศของเราส่วน  
ใหญ่ขึ้นอยู่กับชุมชนชนบทที่มีตั้ง ๓๐-๔๐ เปอร์เซ็นต์ แล้วชุมชน  
ชนบทนั้นอยู่ได้ด้วยอะไร สถาบันต่างๆ ของเรามีสภาพเป็นอย่างไร  
มันทรุดอย่างไร เมื่อรู้สภาพความเป็นจริง แล้วก็อยู่กับความเป็นจริง  
นั้น คือทำให้ถูกต้องตามเรื่องตามราว มีอะไรเป็นงานเป็นการที่ต้อง  
แก้ไขต้องจัดทำ ก็ไม่ต้องไปเกรงกันอยู่เรื่องชื่อเรื่องป้ายอะไรเหล่านั้น  
ที่จริงการมองติดอยู่แค่ป้ายแค่ชื่ออย่างนั้น กลายเป็นการมองแคบคิด  
แคบไปด้วยซ้ำ เราควรจะต้องอยู่กับความเป็นจริง

**สอง** เมื่อรู้สภาพความเป็นจริง และยอมรับความจริงแล้ว ก็  
จะได้ไม่ปล่อยปละละเลย เวลานี้ปัญหาเกิดจากการปล่อยปละละเลย  
ทั้งกิจการงานและประชาชนส่วนใหญ่ ถูกทอดทิ้ง บางทีก็พูด  
เหมือนกับว่าฉันไม่เกี่ยว เป็นเรื่องของสถาบันนั้น

อย่างรัฐเวลานี้ก็ดูท่าจะมีความโน้มเอียงอย่างนี้ เคยมีมานาน  
แล้ว เช่นการศึกษาของพระเถรไม่มีกำลัง วัดในชนบททำหน้าที่ตาม  
บทบาทไม่ได้ ก็มองว่าเป็นเรื่องของพระ ทางรัฐไม่เกี่ยว อันนี้เป็นเรื่อง

ของสังคมส่วนรวม เป็นกิจการเพื่อจุดหมายร่วมกัน ข้อที่จะแยกก็มี เพียงว่าฝ่ายรัฐจะมีบทบาทในเรื่องนี้อย่างไร แล้วฝ่ายพระจะมีบทบาท ใดอย่างไร แล้วจะไปหนุนกันได้อย่างไร แม้ในเรื่องเดียวกันก็มีบทบาท ของแต่ละฝ่าย

รัฐ (หมายถึงประเทศชาติ ไม่ใช่แค่รัฐบาล) เป็นทั้งต้น กลาง และปลายของกิจการพระศาสนา

เริ่มต้น คนที่จะมาบวชเป็นพระก็ไปจากรัฐ จะต้องคิดวาง มาตรการว่าจะกลั่นกรองคนที่เข้าไปอย่างไร

เมื่อบวชเข้าไปแล้ว พระก็ตาม วัดก็ตาม กิจการพระศาสนา ก็ตาม ก็อาศัยกฎหมายของรัฐเป็นที่รองรับ รัฐทำคนให้เป็นพระไม่ได้ แต่สถานภาพของพระที่อยู่ในรัฐนั้น รัฐเป็นผู้ยอมรับ ถ้าพระไป ประเทศอื่น อย่างเป็นทางการ พระก็มีสถานะเป็นราษฎรคนหนึ่งเท่านั้น และ

ท้ายสุด พระ วัด และกิจการพระศาสนาเป็นอย่างไร ผลดี ผลร้ายก็มาตกแก่ประเทศชาติบ้านเมือง

ถ้าวัดมีปัญหา รัฐต้องรับผิดชอบด้วย จะปิดความรับผิดชอบ ไม่ได้ แม้แต่คณะสงฆ์ ก็ต้องขึ้นต่อการปกครองของรัฐ ไซ้ใหม่ เพราะ รัฐนี้ไม่มีใครแยกตัวออกไปได้ กฎหมายอะไรเกี่ยวกับคณะสงฆ์จะ ออกมาได้ ก็ต้องออกจากรัฐ ไม่ใช่ว่าคณะสงฆ์จะไปออกกฎหมายเอา เอง ถ้าจะสืบสาวหาเหตุปัจจัยกันไป ถ้าคณะสงฆ์นี้บกร่องอ่อนแอ ไม่ทำหน้าที่ เหตุหนึ่งก็เพราะการจัดระบบไม่ดี แล้วใครจัดระบบ ก็รัฐ นั้นแหละวางกฎหมายออกมา ทำให้ระบบมันเป็นอย่างนี้ ดังนั้นตัวการ สุดท้ายที่ต้องรับผิดชอบ ตัวเอกก็มาอยู่ที่รัฐนั่นเอง รัฐต้องรับผิดชอบ และไม่ปล่อยปละละเลย

เวลานี้ ต้องถือว่ามี การปล่อยปละละเลยมาก แล้วมาติดอยู่แค่ถ้อยคำอะไรต่างๆ มองแค่ตื้นๆ แคบๆ เฉพาะหน้าขณะนี้ก็พอจะเห็นได้ว่า รัฐมนตรี หรือท่าน ส.ส., ส.ว. แทบจะไม่ได้มองปัญหาเหล่านี้เลย ไม่คิดว่ามันอยู่ในความรับผิดชอบของท่านอย่างไร

## บ้านเมืองจะพังทลาย ไม่เข้าไปแก้ไข มัวเถียงกันว่าเรียกชื่ออย่างนั้นอย่างนี้ไม่ได้

ท่านดูทีวี ได้ทราบว่าตอนนี้มีเรื่องที่ไอทีวีนำมาออกรายการ

**พระนวกะ:** รายการ สน.ไอทีวี เขาเปิดโปงขบวนการพระที่ ชอบหลอกลวง แก้ปัญหาด้วยวิธีไสยศาสตร์ทั้งหลายแหล่ จจรดน้ำมันต์ อ้างว่าเป็นร่างทรงของฤๅษีตาไฟ แล้วก็หลอกให้คนจ่ายเงิน ครั้งละ ๒๐๐-๓๐๐ วันหนึ่งมีรายได้ ๒,๐๐๐-๓,๐๐๐ บาท มีการจับเนื้อต้องตัวผู้หญิง เขาบอกว่าเขาไม่ได้ทำในนามของพระสงฆ์ เขาทำในนามของฤๅษีตาไฟ ไอทีวีนำเรื่องนี้มาเปิดโปง

**พระธรรมปิฎก:** นี่ก็เป็นตัวอย่าง ขนาดทีวี เขายังเอามาออกเลย มันก็ประกาศชัดๆ แล้วว่าพฤติกรรมที่ไม่ใช่พระพุทธศาสนา พฤติกรรมที่ไม่ใช่เรื่องของพระนี่ปรากฏอยู่ชัดเจนโทเท่ แล้วคนก็ยังเชื่อ แสดงว่าผู้คนประชาชนเขวออกไปนอกกลุ่มนอกรทางเท่าไรแล้ว แล้วการที่มีพฤติกรรมเสียหายอย่างนี้ การที่เรื่องเสื่อมเสียในพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นอย่างนี้ จะมีผลกระทบต่อสังคมไทยใหม่ มีแน่นอน เห็นชัดๆ ว่าพระทำอย่างนี้จะไม่ช่วยนำสังคมไปในทางที่ดี เพราะฉะนั้นจะต้องแก้

ฐานของการที่จะพัฒนาบ้านเมืองนั้น เนื้อหาสาระก็อยู่ที่ การศึกษา แต่ใครทำหน้าที่นี้ ต้องมองให้กว้างลงไปถึงชุมชนชนบท แล้วก็จะเห็นว่า บ้านเมืองเรามี

หนึ่ง ครอบครัว หรือบ้าน

สอง โรงเรียน

สาม วัด

เวลานี้เราพูดกันว่าครอบครัวหรือบ้านนั้นแทบจะพังไม่ได้แล้ว พ่อแม่เอาลูกไม่อยู่ แต่เรื่องยาบ้าก็แยแล้ว พอไปที่โรงเรียนก็น่าใจหาย โรงเรียนไม่น้อยกลายเป็นที่หลบไปเสพยาบ้า เด็กกินยาบ้ากันเป็น จำนวนมาก จนกระทั่งมีครูขายยาบ้า หรือไม่ก็ปล่อยเด็ก ไม่เอาใจใส่ จะหวังจากโรงเรียนก็ได้ไม่มาก แล้ววัดยังเป็นไปอีก กลายเป็นว่ามี พระเสพยาบ้า หรือมีคนไปบวชเพื่อใช้เป็นทีเสพยาบ้า

มองดูวัดเดี๋ยวนี้คนที่ควรรับผิดชอบก็ไม่เอาใจใส่ แล้วก็ถูก ทอดทิ้งมาก เพราะฉะนั้น พวกกันตรงๆ พระก็ขาดคุณภาพ ไม่สามารถ ทำหน้าที่ของตัวเอง เพราะพระเดี๋ยวนี้มากมายอาจจะไม่รู้แล้วว่าอะไร เป็นพระพุทธศาสนาหรือไม่ใช่ ที่เรียกว่า “พระ” นั้น จำนวนมากเป็น เพียงคนภายนอกที่เข้ามาแอบแฝง ไม่ใช่บุคคลของพุทธศาสนาจริง พุดง่าย ๆ ก็คือ คนของรัฐที่ถูกปล่อยปละละเลยให้เข้ามาอาศัยและ ทำลายพระพุทธศาสนา ถ้าละเลยกันไปๆ มันไม่มีหลักแล้ว วัดก็จะ กลายเป็นที่ซ่องสุมไปเลย เวลานี้ข่าวก็มีได้อ่านได้ฟังกันอยู่แล้วว่าบาง แห่งวัดกลายเป็นที่มั่วสุม เป็นที่เสพยาบ้า เป็นที่คนเข้ามาแอบแฝงหา กิน เป็นอย่างนั้นไป นี่ก็แสดงว่าบ้านเมืองเราจะหมดแล้ว

**พระถ้าดี คือคนของรัฐ ที่ได้รับคุณค่าซึ่งเป็นประโยชน์ของ  
วัด พระถ้าไม่ดี คือคนของรัฐ ที่เข้าไปแอบแฝงวัด**

วัดนี้ควรรับหนักยิ่งกว่าใคร เพราะเป็นสถาบันซึ่งเป็นที่หวังของสังคมในเชิงคุณธรรม ก็ต้องเป็นตัวที่ตรงข้ามกับปัญหาเลยทีเดียวนี่ถ้าวัดเสื่อมโทรมอย่างนี้ ก็คือสังคมนี้หมดแล้ว ชุมชนย่อยยับแล้ว ตัวที่จะต้องป้องกันแก้ไข ทำให้ไม่มียาบ้า เพราะเป็นตัวที่ตรงข้ามกับอบายมุข กลับเป็นที่เสพยาบ้าเสียเอง นี่คือความพังทลายของสังคม

ผู้บริหารประเทศชาติเมื่อเห็นอย่างนี้ จะต้องทนอยู่ไม่ได้ ถ้ารัฐมีอยู่ ก็ต้องทำหน้าที่นี้ รัฐต้องบอกว่าเรายอมไม่ได้เด็ดขาด วัดจะเป็นแหล่งที่กินเสพยาบ้าไม่ได้เป็นอันขาด

ผู้นำของประเทศก็อาจจะมาคุยกันเลยกับคณะสงฆ์ว่าจะเอาอย่างไร ต้องพูดกันให้แน่นอนว่าใครจะมีบทบาทส่วนไหนแค่ไหน เอากันให้เด็ดขาด วัดจะมีการกินยาบ้าไม่ได้แน่นอน ใครจะรับผิดชอบแค่ไหน ต้องทำงานกันอย่างมีเป้าหมาย และต้องมีความมุ่งมั่นแน่วแน่ ไม่ใช่ปล่อยกันไปเรื่อยเปื่อย แล้วก็ได้แคร์ริงทุกซ์

ผู้บริหารประเทศชาติต้องถือเป็นเรื่องสำคัญ ถ้าจะเอาประเทศชาติไว้ คุณต้องแก้ ไม่ใช่ไปมองแต่เรื่องอะไรต่ออะไรข้างนอก ไปประชุมโน่นประชุมนี่ เดียวนี้พูดกันหนักว่า “ระดับรากหญ้า” ว่าไปตามยุคสมัยอย่างฝรั่ง แต่บางทีก็พูดๆ ไปอย่างนั้นเอง ไม่เอาใจใส่จริงว่ารากของหญ้าอยู่ที่ตรงไหน

เรื่องอย่างนี้ต้องอยู่ในอันดับแรก เพราะเป็นพื้นฐานของสังคม ชุมชนชนบททั่วประเทศอยู่ด้วยหลักคำอันนี้ เราเอาใจใส่หรือเปล่า ถ้าไม่แก้ไขสังคมไทยจะสลายตั้งแต่ฐาน



เวลานี้เรามือถือครบเครื่องท้องถื่น พอมีเข้ามาก็ยุ่งกัน มีปัญหาที่คนวิตกกังวลกันว่าจะกลับเป็นตัวซ้ำเติมชุมชน หนีไปดูสถาบันเดิมก็ไม่มีบทบาท ชุมชนก็เลือนลอย เคว้งคว้าง จะไม่มีหลักอะไรเหลือ วัดยังมีอยู่ แต่ไม่ทำหน้าที่ ครูก็แย่งไป แล้วสังคมก็ไม่ค่อยให้เกียรติครู พ่อแม่ก็ไม่รู้หน้าที่บทบาทของตัวเอง แล้วก็มีความบีบรัดทางเศรษฐกิจ ไม่สามารถเกื้อหนุนลูกได้ เด็กเลยไม่มีปัจจัยภายนอกอะไรมาเอื้อ ก็ไถลลงไปเ็นทางเสื่อมลงๆ อนาคตของชาติก็มีดมัว นี่คือนปัญหาที่เราจะต้องเอาใจใส่ ต้องแก้ทันทีเลย ทั้งไม่ได้ อย่างนี้ทำไม่คิดกันให้จริงจัง

เราไปเน้นงานด้านปราบปรามแก้ไขปัญหากันมาก แต่งานด้านสร้างสรรค์ป้องกันไม่ค่อยใส่ใจ

อย่างเรื่องยาบ้า บ้านเมืองลงทุนมากมายในด้านการปราบปราม แต่งานพัฒนาคน ให้การศึกษาสั่งสอนคนให้มีภูมิคุ้มกันยาบ้า เราได้เอาใจใส่แค่ไหน ดีไม่ดีก็กลายเป็นว่า ใช้เงินด้านกำจัดปราบปรามตั้งร้อยบาทพันบาท แต่ด้านสร้างสรรค์ทำแค่สลึงเดียว

ขอให้มองชุมชนทั้งหลายทั่วประเทศ เราก็เห็นชัดอยู่แล้วว่า ฐานของชุมชนอยู่ที่ไหน ก็ไปรีบเสริมคุณภาพเสริมกำลังเสริมบทบาทของครอบครัว โรงเรียน และวัด ให้เข้มแข็งขึ้นมา

ถ้ามองตามรูปธรรม หน่วยที่ใหญ่มีขอบเขตพื้นที่มากที่สุดก็คือวัด โดยทางวัดมักเป็นที่ตั้งของโรงเรียนด้วย และโดยทางสังคม ก็เป็นศูนย์รวมของบ้านหรือครอบครัวทั้งหลาย

เมื่อรู้จุดรู้ตำแหน่งของการแก้ปัญหาชัดอยู่แล้ว ก็ระดมกำลังเข้าไปกู้พื้นฐานขึ้นมา สังคมของเราก็จะมีทางตั้งหลักยืนขึ้นได้

ด้านวัดเอง ปกติย่อมไม่ต้องใช้ทุนรอนมาก เพราะพระฟัง วัตถุประสงค์และวัดก็อยู่กับชุมชนอยู่แล้ว วัดควรร่วมกับชุมชนรับผิดชอบตนเอง แต่ในภาวะที่โหมกัณอย่างนี้ อย่างน้อยก็ต้องมีการกระตุ้น และการใช้ทุนก็เป็นเรื่องของหน่วยงานฝ่ายรัฐนั่นแหละที่เป็นผู้จัดผู้จ่าย ในการไปร่วมกับชุมชนและอุดหนุนด้านวัตถุประสงค์

ต้องคิดถึงเนืองงาน จะต้องมีระบบจัดการ ส่งเสริมและควบคุม กันให้ชัด

## วัดเป็นทั้งสถาบันศาสนา และสถาบันสังคม

### วัดอยู่ในรัฐ อย่างมีขีดทอดเถียงกัน

พระพุทธศาสนานี้จะว่าไปก็มีจุดอ่อนอันหนึ่ง ตรงที่ให้เสรีภาพ และไม่ใช้วิธีรุนแรง ไม่มีการบังคับ จึงต้องมีหลักการและวิธีปฏิบัติที่สำคัญไว้เป็นประกัน คือการศึกษา เพื่อจะให้ผู้ที่ เป็นชาวพุทธตั้งแต่พระ ต้องรู้ว่าอะไรเป็นพุทธหรือไม่ใช่พุทธ

เรื่องนี้อีกครั้นที่ เป็นผู้ทำงานเป็นหลัก เช่นคณะสงฆ์ ต้องรีบออกมาก่อนเลย มาให้ความรู้ แยกให้ได้ ให้ชาวพุทธรู้ว่าอะไรเป็นพุทธ อะไรไม่ใช่พุทธ แต่ตอนนี้ก็ปล่อยปละละเลย เมื่อคณะสงฆ์ย่อหย่อนไปหรือไม่กำลัง รัฐจะต้องมา รัฐจะต้องรับผิดชอบทันที

อย่างที่พูดเมื่อกี้ เรื่องสำคัญอย่างนี้ ระดับอธิบดีก็ไม่ไหว แต่ รัฐมนตรีก็ยังไม่พอ นายกรัฐมนตรีต้องออกมาเลย ลองดูสมัยก่อน ในหลวงรัชกาลที่ ๑ ทรงเองทันที ทรงออกกฎคณะสงฆ์เลย ใครเคยเห็นบ้าง ท่านจัดการเลย พระที่ทำเรื่องเหลวไหลอย่างนี้ เป็นเพียงคนของ บ้านเมืองที่เข้าไปแอบแฝง ในหลวงรัชกาลที่ ๑ ไม่ปล่อย แล้วประกาศ

ให้ชาวบ้านรู้เลย ว่าพฤติกรรมอย่างนี้ไม่ใช่พุทธศาสนา อันนี้หน้าที่ของ  
รัฐ ที่จะหนุนและร่วมกับคณะสงฆ์

ถ้าคณะสงฆ์ขำอยู่หรืออ่อนแอไม่มีกำลัง รัฐต้องเอาทันที  
เพราะมันเป็นผลประโยชน์ของประเทศชาติ ถ้าพูดแบบนักแยกส่วน  
วัดเป็นทั้งสถาบันศาสนาและสถาบันสังคม ทั้งสองฝ่ายต้องมีบทบาท  
ด้วยกัน ฝ่ายคณะสงฆ์มีบทบาทแค่ไหน ฝ่ายรัฐมีบทบาทแค่ไหน  
จะต้องมาตกลงกัน จัดให้ได้ ไม่ใช่รัฐไม่มีบทบาท แล้วไปบดให้คณะ  
สงฆ์

เวลานี้มันกลายเป็นว่า ปล่อยปละเลยแล้วก็ซัดทอดกัน ว่า  
อันนี้เป็นเรื่องของพระ รัฐก็เลยไม่เอาใจใส่ พระก็ถือว่าฉันไม่มีกำลัง  
ไม่มีอำนาจ ฉันไม่มีอำนาจอะไรที่จะไปจัดการ ประเทศชาติก็เลอะ  
หมด ไม่ต้องทำอะไรกัน

เรื่องนี้ออกทีวีนี้ ฟ้องชัดๆ เลยว่า พฤติกรรมที่ไม่ใช่  
พระพุทธศาสนานั้นมันเกินขนาดถึงขนาดนี้ และไม่มีใครรับผิดชอบ  
จัดการ รัฐจะปิดความรับผิดชอบไม่ได้ การที่มองข้ามไปแสดงว่ารัฐไม่  
อยู่กับความเป็นจริง ส.ส. ส.ว. ก็ไม่อยู่กับความเป็นจริง ไม่รู้จักว่า  
อันนี้เป็นกิจการที่มีความสำคัญต่อประเทศชาติ ต่อความเสื่อมของ  
สังคม มัวไปมองแต่เรื่องอื่นๆ

**หนึ่ง** ปิดความรับผิดชอบ

**สอง** ไม่อยู่กับความเป็นจริง

**สาม** ไม่รู้สภาพความเป็นจริง

บางที่มีเจตนาดีเหมือนกัน แต่เพราะไม่รู้สภาพที่เป็นจริง ก็เลย  
ไม่สามารถอยู่กับความเป็นจริง แล้วก็ไม่สามารถมาทำหน้าที่รับผิดชอบ  
ได้

## มองดูกันไป จะเหมือนที่ว่ามีไหม

### พุทธศาสนาของคนไทย ก็ได้แค่ประชาธิปไตยแบบไทย ๆ

อย่างที่พูดเมื่อีกว่า พุทธศาสนาให้เสรีภาพ ไม่มีการกระทำที่รุนแรง ไม่บังคับ แต่ถ้าไม่มีการศึกษาก็จบเลย กลายเป็นอะไรก็ได้ ฉะนั้นในทางพระพุทธศาสนาจึงต้องเน้นการศึกษา เพื่อให้คนอย่างน้อยจับหลักได้ ว่าพุทธศาสนามีหลักการอย่างไร แล้วแยกผิดแยกถูกให้ได้ แยกว่าอะไรเป็นพุทธ ไม่ใช่พุทธ ตรงนี้ต้องทำให้ได้ เมื่อมีการพูดเลข ขอหวยเบอร์ ต้องบอกได้ทันทีว่าไม่ใช่พุทธ อย่างนี้เป็นต้น แต่อันนี้ของเราไม่มีใครใส่ใจ

ในศาสนาใหญ่ๆ ที่เน้นศรัทธา ประวัติศาสตร์ก็บอกชัดเจนตลอดว่าเขาใช้วิธีบังคับ ก่อนยุคประชาธิปไตยนี่เขามาเลย แต่ในทางพุทธต้องอาศัยการฝึกฝนพัฒนา ให้ปฏิบัติชอบด้วยการศึกษา พุทธศาสนาจึงมีลักษณะเป็นแบบประชาธิปไตย

ถ้าพูดไปอีกที พุทธศาสนาของคนไทยก็ได้แค่ประชาธิปไตยของคนไทย ประชาธิปไตยของคนไทยเป็นอย่างไร พุทธศาสนาของคนไทยก็คล้ายๆ อย่างนั้น ประชาธิปไตยของคนไทยได้แค่ไหน พุทธศาสนาของคนไทยก็ได้แค่นั้น เอ นี่เป็นเพราะคุณภาพคนไทยมีแค่นี้หรืออย่างไร จึงมีประชาธิปไตยก็ตาม มีพุทธศาสนาก็ตาม ได้แค่นี้

พุทธศาสนากับประชาธิปไตยนั้นมีลักษณะคล้ายกัน คือให้เสรีภาพ ไม่บังคับ เมื่อไม่บังคับก็ต้องให้คนรู้จักศึกษา แล้วก็สามารถปกครองตนเอง มีความสามารถในการใช้วิจารณญาณ แล้วก็อยู่กับความถูกต้อง รักษาหลักการได้

แต่ปรากฏว่า คนไทยเรานี่เอาประชาธิปไตยมากี่รักษาหลักการไม่ได้ ไม่รู้แม้แต่ว่าหลักการคืออะไร เอาพุทธศาสนามาก็ไม่รู้ว่าการหลักการของพุทธศาสนาคืออะไร แล้วก็ไม่ได้ใส่ใจที่จะปฏิบัติตามหลักการของพุทธศาสนานั้น

ความมีเสรีภาพนั้น ไม่ใช่จะทำอะไรก็ได้ตามใจฉัน แต่ต้องมีหลักการเป็นตัวตัดสิน ว่ายังเป็นพุทธศาสนาหรือเป็นประชาธิปไตยอยู่หรือไม่

ดังนั้น เมื่อคนไทยไม่รู้เข้าใจ ไม่รักษาหลักการ เอาแต่เสรีภาพแบบจะทำตามชอบใจของตัวเอง ก็จึงพูดได้เลยว่าพุทธศาสนาของคนไทยนี้ก็เหมือนกับประชาธิปไตยของคนไทย เราได้แค่นี้ แล้วจะแก้อย่างไรก็ต้องแก้ด้วยการศึกษา ต้องพัฒนาคนไทยให้รู้เข้าใจพอที่จะรักษาหลักการเบื้องต้นได้



## มองให้กว้าง จะได้คิดให้ไกล

จะเอาไหม ถอยไปเป็นแบบฝรั่ง  
ที่ต้องบังคับฆ่ากัน ก่อนจะมีประชาธิปไตย

เดี๋ยวนี้ ชาวพุทธเองบ่นกันมากขึ้นว่า เพื่อนชาวศาสนาอื่นเห็น พฤติกรรมคนไทยที่เป็นกันแปลกๆ แล้วเขาพูดทำนองตำหนิชาวพุทธ ว่าศาสนาของเขาไม่เป็นแบบนี้ๆ ก็ให้รู้อย่างที่บอกเมื่อกี้ว่า เพราะชาวพุทธได้เลยเถิดไปจนไม่รู้หลักการของพระพุทธศาสนาว่าอะไรเป็นพุทธ อะไรไม่ใช่พุทธ

เขาคอร์จะรู้ว่า ที่ทำอย่างนั้น เช่นไปชูดเลข ๖ ให้อุบัติกวอด ขอ หวยอย่างที่ว่าเมื่อกี้ นั้น ไม่ใช่เป็นพุทธ แล้วเรื่องสำคัญก็อยู่ที่ใช้เสรีภาพ ไม่เป็น จนกระทั่งเป็นคนไม่มีหลักอะไรเลย ซึ่งเป็นความเสื่อมโทรม อย่างยิ่ง

แต่อย่างน้อยเมื่อคนศาสนาอื่นมาว่า ก็บอกเขาได้เลยว่าภูมิ หลังของศาสนาและหลักการมันไม่เหมือนกัน ของพุทธศาสนานี้เราใช้ วิธีให้เสรีภาพ เพราะฉะนั้นคนจึงมีสิทธิ์จะถือปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติ จะ เชื่อหรือไม่เชื่อ แต่เราจะต้องให้การศึกษาคำให้ดี ในแง่ที่ศาสนาอื่นเขาง่าย กว่า คือเขาใช้กฎเกณฑ์กติกาบังคับ สมัยก่อนนี้อย่างที่ว่ารุนแรงมาก ถึงได้ฆ่ากันมา

ยกตัวอย่างที่ง่าย ๆ ชัด ๆ ประวัติศาสตร์ศาสนาของตะวันตก นั้นเป็นประวัติของ **persecution** คือการกำจัดกวาดล้าง และ **religious war** คือสงครามศาสนา

ถ้าหากความรู้นั้นบ้างก็จะรู้ว่า ศาสนาของตะวันตกนั้นเป็นเรื่อง สงครามและการกำจัดกวาดล้างกันทั้งนั้น อย่างแม่มดหมอผี เขาบอกว่า คนพวกนี้ไม่นับถือพระเจ้า ไปเข้าพวกซาตาน คือเป็นพวกที่ถูกซาตาน ชักจูงไป ไม่ยอมเชื่อพระเจ้า หันเหจากพระเจ้า เพราะฉะนั้นจึงต้องฆ่า เขาตั้งศาล **Inquisition** ขึ้น อย่างสเปนเมื่อ ๓๐๐-๔๐๐ ปีก่อน ฆ่าคนที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นแม่มดวันละเป็นร้อย นักวิทยาศาสตร์ สำคัญๆ ก็ถูกลงโทษรุนแรง อย่างกาลิเลโอก็จะถูกฆ่า แต่กาลิเลโอยอม สารภาพผิด ยอมสละคำสอนของตน จึงลดโทษแค่ **house arrest** ซังอยู่ในบ้านจนตาย

เรื่องกาลิเลโอ นั้น โป๊ปเพิ่งออกหนังสือให้อภัยเมื่อไม่นานมานี้ ที่จริงทางศาสนจักรควรจะขอโทษกาลิเลโอ เพราะเอาตัวเกมมาซัง กลับมาให้ภัยกาลิเลโอ คือกาลิเลโอไปสอนว่าโลกหมุนรอบดวงอาทิตย์ ศาสนจักรเขาว่าผิด คือสอนผิดจากความเชื่อของศาสนจักร หรือจากคัมภีร์ของเขา เขาก็จะจับฆ่า

ยิ่งกว่านั้น เมื่อไม่นานนี้ (๑๒ มี.ค. ๒๕๕๓) โป๊ปออก หนังสือขอโทษชาวโลก ที่ทางศาสนจักรคาทอลิกในอดีตได้ทำหั้น เบียดเบียนบังคับคนในเรื่องศาสนามามาก นอกจากพวกแม่มดที่เผา ทั้งเป็นและแขวนคอหลายพันหรือหลายหมื่นแล้ว นักปราชญ์อย่างบรู โนก็ถูกเผาทั้งเป็น เซอร์วิตส์ก็ถูกเผาทั้งเป็น ในประวัติศาสตร์ทางศา สนจักรคริสต์ได้ใช้วิธีบังคับกำจัดคน ทำให้ล้มตายไปมาก



## พุทธศาสนาถูกทำลายขนาดนี้ บ้านเมืองโทรมถึงอย่างนี้ ยังจะปิดตาไม่ใช้และไม่ให้ปัญญาแก้อีกหรือ

เมื่อพูดถึงเรื่องอย่างนี้ บางท่านที่ชี้ระแวงก็อาจจะหาว่าเป็น การพูดว่าพุทธศาสนาดีกว่าศาสนาอื่น ตรงนี้แหละสำคัญ จะต้อง แยกให้ถูก การเล่าเรื่องอย่างนี้เป็นเรื่องของความรู้ ซึ่งเป็นเรื่องจำเป็น ว่าจะต้องหาความรู้และให้ความรู้กัน การไม่หาความรู้นั่นแหละเป็นความ ประมาทอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นหนทางแห่งความพินาศ

การรู้ว่าอะไรเป็นอะไร และเป็นมาอย่างไร ไม่ใช่การพูดว่าใคร ดีกว่าใคร ยิ่งถ้าใครคิดจะเอาอย่างฝรั่งให้จริง ก็ยิ่งต้องเน้นเรื่องการหา ความรู้และให้ความรู้ และต้องทำให้ได้ถึงขั้นที่ว่าถกเถียงหาความรู้กัน อย่างซื่อตรงเต็มที่ โดยไม่ตีกัน ไม่ทำร้ายกัน

ฝรั่งผ่านประสบการณ์ที่เข้มข้นยิ่งจากการทำหั้นบีทาทางศาสนา และสงครามศาสนายาวนานเป็นพันปี กว่าจะดิ้นรนหลุดมาได้ ประสบการณ์ในการดิ้นรนนี้ ทำให้เขาได้สิ่งที่ดี อย่างน้อย ๒ อย่าง คือความรักเสรีภาพทางศาสนา และการไม่หาความรู้

แต่ก็ต้องเข้าใจว่า ความรักเสรีภาพแบบฝรั่งนั้น เพราะภูมิ หลังที่บีบคั้นกันมามาก ทำให้มีลักษณะเชิงลบ คือเป็นเสรีภาพที่เน้น ด้านปกป้องตัวเอง คอยระแวงคอยกันหรือกลัวฝ่ายอื่นจะมาละเมิดต่อ ตนเอง หรือจะได้เปรียบเสียเปรียบกัน แล้วก็เน้นการใช้กฎหมายมา บังคับขีดเส้นกันกันไม่ให้ละเมิด

คนที่ยึดติดเสรีภาพทางศาสนาแบบฝรั่ง เวลาได้ยินป้ายชื่อ ศาสนาไหนๆ ก็จึงหวาดระแวง และเกรี้ยวว่าทำไมต้องศาสนาไหนศาสนา นี้ ทำไมไม่มีชื่อศาสนาที่ด้วย บางทีถึงกับยกมาอ้างว่าประเทศอเมริกา

เขาอย่างนั้นอย่างนี้ ทั้งที่ไม่รู้เรื่องของอเมริกาจริง ไม่รู้ทั้งปัจจุบันที่แท้ และไม่รู้ภูมิหลังของเขาเลย เป็นเพียงไปติดความคิดความรู้ลึกลับแบบฝรั่ง ที่ระแวงระวังจะปกป้องตัวเองอย่างที่ว่าแล้วนั้น

คนไทยนี้มีเสรีภาพเชิงบวก แต่ไม่ชอบหาความรู้ ซึ่งเป็นจุดอ่อนที่ร้ายแรง ยิ่งเมื่อคนอื่นเขามองเสรีภาพแบบระแวงระวังคอยปกป้องตัว คนไทยก็มีแต่หดถดถอย

## บาทหลวงบันทึกไว้ ไม่มีประเทศไหนในโลก ที่ศาสนาทั้งหลายอยู่ได้เสรีเท่าประเทศสยาม

เสรีภาพเชิงบวกเป็นอย่างไร ก็คือไม่รังเกียจระแวง ระแวง ระวัง ไม่ปกป้องตัวเอง แต่คอยให้โอกาสคนอื่นและชอบสมัครสมาน จนฝรั่งเมื่อแรกมาเห็น แปลกประหลาดใจไม่คิดว่าจะมีที่ไหนในโลก เหมือนที่บาทหลวงฝรั่งเศสชื่อ ฌอง เดอบูร์ เขียนบันทึกไว้เมื่อมาเมืองไทยในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งควรยกมาพูดกันบ่อยๆ ว่า

“ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่าจะมีประเทศใดในโลก ที่มี

ศาสนาอยู่มากมาย และแต่ละศาสนาสามารถปฏิบัติ

พิธีกรรมของตนได้อย่างเสรีเท่ากับประเทศสยาม”

ทำไมบาทหลวงคริสต์จึงพูดอย่างนี้ ที่จริงคนไทยน่าจะหาความรู้ แต่คนไทยก็เฉยๆ นี่แหละจึงว่าเป็นจุดอ่อนของเรา เมื่อไรโจรเข้าบ้านแล้วจึงรู้ตัว (บางทีก็รู้ว่าเป็นโจรด้วยซ้ำไป)

ทำไมบาทหลวงฌอง เดอบูร์ จึงว่าอย่างนั้น ก็ชัดเจนอยู่แล้วว่าเวลานั้นทางด้านยุโรป ประเทศคาทอลิกกับประเทศโปรเตสแตนต์ เพิ่งผ่านสงคราม ๓๐ ปีมาไม่นาน รบกันจนพินาศแทบกลาญ และเฉพาะ

ในฝรั่งเศสเอง ก่อนหน้านั้น เมื่อปี ๒๑๑๕ ชาวคาทอลิกก็สังหารหมู่ชาวโปรเตสแตนต์ในช่วงวันเซนต์บาร์โธโลมิวไปแล้วราว ๑๓,๐๐๐ คน และระหว่างทำสงคราม ๓๐ ปีข้างนอกนั้น คาร์ดินัลริเชลิว/Cardinal Richelieu (บาทหลวงใหญ่ระดับรองจากโป๊ป) ซึ่งเป็นอัครมหาเสนาบดีฝรั่งเศส (บาทหลวงเป็นนักการเมืองได้เป็นแม่ทัพได้) ก็กำจัดพวกโปรเตสแตนต์ข้างในไปด้วย โดยยกทัพไปปิดล้อมเมืองของโปรเตสแตนต์อยู่ ๑๕ เดือน ในปี ๒๑๗๑ জনคนในเมืองอดตายไป ๓ ใน ๔ แล้วพอถึงปี ๒๒๒๘ ในรัชกาลพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ที่ตรงกับสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ก็กำจัดกวาดล้างพวกโปรเตสแตนต์ครั้งใหญ่อีกอย่างที่ว่าจะทำให้เหี้ยนแผ่นดิน พวกโปรเตสแตนต์หนีตายไปต่างประเทศถึง ๔ แสนกว่าคน

ขณะที่ทางฝรั่งเศสและยุโรปทั้งหมดฆ่าฟันกันระหว่างศาสนา ระหว่างนิกายอย่างนี้ เมื่อเขามาเมืองไทย ทำไมจะไม่รู้สึกประหลาดมหัศจรรย์ เพราะมันตรงข้ามกับประเทศของเขาเลย คนไทยต้อนรับคนต่างศาสนา แถมยังยินดีรับฟังบาทหลวงมาพูดด้วย ซึ่งในประเทศของเขา ทำอย่างนี้ก็ตายอย่างเดียว ฝรั่งเศสสังเกตเห็นท่าทีของคนไทยเป็นเรื่องแปลกประหลาด อย่างที่นายพลฝรั่งเศสสมัยนั้น ชื่อนายพลฟอว์บิง กลับไปเล่าที่ฝรั่งเศสว่า

เมื่อผู้สั่งสอนศาสนาของเราแสดงคริสต์ธรรม คนไทย ซึ่งเป็นคนอ่านอนซอนง่าย นั่งฟังธรรมปริยายนั้น เหมือนฟังคนเล่านิทานให้เด็กฟัง ความพอใจของเขานั้น ไม่ว่าจะสอนศาสนาใด ก็ชอบฟังทั้งนั้น พระภิกษุสงฆ์ไม่เถียงเรื่องศาสนากับผู้หนึ่งผู้ใดเลย เมื่อมีคณยกคริสต์ธรรมหรือศาสนาใดๆ มาพูดกับท่าน ท่านก็เห็นว่าดีทั้งนั้น...

ขอให้สังเกตว่า พระไทยคนไทยโบราณพูดว่า ศาสนาทั้งหลาย กิติ์ทั้งนั้น ไม่พูดว่า ศาสนาไหนๆ กิติ์เหมือนกัน แสดงว่าคนโบราณพูดได้ถูกต้องกว่า คือให้เกียรติว่าดีทั้งนั้น แต่ก็รักษาความจริงที่ว่าไม่เหมือนกัน เพราะจะให้เหมือนกันย่อมเป็นไปได้ เป็นเรื่องธรรมดา

ข้อสำคัญคือ คนไทยมีภูมิหลังที่ไม่ใช่แค่เสรีภาพทางศาสนา แต่เป็นความสมัคครสมานสามัคคีทางศาสนาอย่างนี้ จึงไม่มองอะไรในแง่เกียจฉอน อย่างฝรั่งที่คอยแต่ระแวงระวังที่จะพิทักษ์สิทธิและปกป้องตัว เมื่อพูดถึงพุทธศาสนาก็พูดลงไปตรงๆ ไม่ใช่ว่าจะยกตัวหรือจะกีดกันแบ่งแยกกับใคร

แต่คนไทยที่ติดความคิดเสรีภาพเชิงลบของฝรั่งมา พอได้ยินคำว่า พุทธศาสนา โดยไม่มีศาสนาอื่นพ่วงมาด้วย ก็ระแวงคิดเกียจหรือมองไปในทางแบ่งแยก และติดอยู่แค่นั้นจนบังตาตัวเอง ไม่เห็นงานการปัญหาที่จะต้องจัดทำและแก้ไขตามที่เป็นจริง เขาควรจะมีมองจะคิดถึงเรื่องศาสนาด้วยความรู้สึกที่สบายๆ ไม่ใช่ให้เรื่องศาสนาเป็นเรื่องที่น่าหวาดผว

ถึงยุคนี้แล้ว ถ้าเราจะช่วยให้โลกมีความสงบสุขกันจริง ศาสนาทั้งหลายควรมาพูดกันอย่างเปิดเผยตรงไปตรงมา ง่ายๆ อย่างเรื่องหญิงชายต่างศาสนารักกันจะแต่งงานกัน ก็น่าจะให้โอกาสที่เป็นเสรีภาพจริงๆ

ทางศาสนาคริสต์สมัยก่อน คนพุทธจะแต่งงานกับคนคริสต์ก็ต้องให้เปลี่ยนเป็นคริสต์จึงจะแต่งงานได้ ต่อมาหลังจากคริสต์มีการประชุมใหญ่มหาสมัชชาวาติกันเมื่อปี ๒๕๐๕-๐๘ แล้ว ก็ขยับปรับตัวใหม่ จนกระทั่งเมื่อราว ๑๐ กว่าปีมานี้ ก็ยอมให้คนคาทอลิกแต่งงานกับคนพุทธได้โดยไม่ต้องเปลี่ยนศาสนา แต่ทางพี่น้องชาวมุสลิม

ปรากฏว่ายังตั้งเงื่อนไขอยู่ (ถ้าไม่เรียกว่าบังคับ) ถ้าคนพุทธจะแต่งงานกับคนมุสลิมต้องเปลี่ยนไปเป็นมุสลิม เรื่องอย่างนี้น่าจะมาพูดตกลงกันตรงไปตรงมาด้วยไมตรี ให้เป็นเสรีแท้จริง

## เพราะคนระดับบริหารติดแค่ชื่อแคंप้าย ประชาชนส่วนใหญ่จึงถูกทอดทิ้ง

เมื่อพูดเรื่องนี้ ก็ขอย้อนไปถึงกรณีที่ว่าพระมีพฤติกรรมไม่ดี อย่างไม่โอทีวีเอามาออก ถ้าโอทีวีอยากให้ความรู้แก่ประชาชน และมีความเพียรพยายามอีกสักหน่อย ก็อาจจะไปเอาเรื่องในเมืองฝรั่งมา ฉายให้คนดูด้วยว่า ในยุโรปสมัยก่อน ถ้าทำอย่างนี้ทางศาสนจักร คริสต์เขาเอาไปเผาทั้งเป็นหมดแล้ว ของเรามัวแต่ปล่อย ถึงจะไม่ทำแรงอย่างเขา ก็ต้องสั่งสอนให้ความรู้กัน เมื่อไม่ใช้กำลังบังคับ ก็ต้องยอมเฉื่อยปากหน่อย บอกให้รู้ ชาวพุทธจะต้องแยกให้ได้ว่าอะไรเป็น พุทธ ไม่เป็นพุทธ

เรื่องนี้ทางองค์กรพุทธศาสนาจะต้องเน้น คณะสงฆ์จะต้อง ออกมาสอนชาวพุทธให้แยกให้ได้ว่าอะไรเป็นพุทธไม่ใช่พุทธ มิฉะนั้น มันจะเสียหายแก่สังคมอย่างยิ่ง เวลาที่คนไทยก็อ่อนแอ เอาแต่หวังผล จากการดลบันดาล ชอบนอนคอยโชค ไม่คิดทำ ไม่มีความเพียร พยายาม แล้วก็ปล่อยให้คิดว่าอย่างนี้เป็นพุทธศาสนา ซึ่งมันตรงข้าม พุทธศาสนาสอนให้สร้างผลสำเร็จด้วยการพากเพียร ด้วยการกระทำ พยายามพึ่งตนด้วยการทำตนให้เป็นที่พึ่งให้ได้ ต้องทำให้ตรงจุดนี้

อย่างกรณีข่าวเมื่อสองสามวันก่อน หนังสือพิมพ์ลงว่าพระองค์ หนึ่งหลอกผู้หญิงไปลงนะโนโบสถ์ แล้วไปแก้ผ้าเปลือยอะไรต่ออะไร กันนั้น เมื่อมองอีกที ก็ตั้งข้อสงสัยได้ ๒ แฉ

**หนึ่ง** เป็นไปได้ไหมว่าเป็นการสมคบกัน ระหว่างพระองค์นี้กับ ผู้หญิงคนนั้น คือสมคบกันสร้างข่าวทำลายพุทธศาสนา เราไม่ต้องคิด ต่อว่ามีคนจ้างหรือเปล่า ทำไม่จึงว่าอย่างนี้ เราต้องตั้งข้อสงสัย เป็นไปได้ อย่างไม่ว่าชาวพุทธจะไม่รู้ว่าโบสถ์เป็นสถานที่สำคัญอย่างไร แล้ว ผู้หญิงมายอมแก้ผ้าในโบสถ์ได้อย่างไร เขาต้องรู้แล้วว่าในโบสถ์เราจะ ไปทำอย่างนั้นไม่ได้ ถ้าพระองค์ไหนมาชวนอย่างนี้ ต้องรู้ทันทีว่าองค์นี้ ไม่ใช่พระ หรือเป็นพระที่เชื่อถือไม่ได้ ไซ้ไหม เป็นไปได้ไม่ว่าไรว่า ผู้หญิงคนนั้นไม่รู้ว่าการนี้ทำไม่ได้ในโบสถ์ เขาไม่น่าจะใช้ชาวพุทธ เพราะฉะนั้นถ้าเป็นอย่างนี้เขาสมคบกันได้ไหม สมคบกันด้วยแรงจูงใจ อะไรก็ไม่รู้ หรือมิฉะนั้นก็

**สอง** แสดงว่าพุทธศาสนาเสื่อมถึงขนาดที่ว่า พุทธศาสนิกชน ชาวบ้านไม่รู้ว่าโบสถ์มีความสำคัญอย่างไร ใช้ทำอะไร จะปฏิบัติตัวที่ นั้นอย่างไร

แต่ไม่ว่าจะเป็นข้อไหนก็ตาม ต้องแก้ไขทั้งคู่ ทั้งสองข้อนี้ร้าย ทั้งนั้น เพราะฉะนั้น อยู่หนึ่งไม่ได้แล้ว ไม่ว่ารัฐหรือคณะสงฆ์ จะต้องรีบ แก้ไข สำหรับรัฐนั้น เหตุการณ์อย่างนี้แม้จะถือว่าเป็นเรื่องพระศาสนา (ที่จริงไม่ใช่พุทธศาสนาเลย) ก็เป็นเรื่องที่กระทบต่อผลประโยชน์ของประเทศชาติและทำร้ายประชาชน (ที่จริงเป็นเรื่องทำลาย พระพุทธศาสนาโดยตรง และคนนั้นเป็นคนของรัฐแท้ๆ ไม่ใช่คนของ พุทธศาสนาเลย) จะทิ้งไปได้อย่างไร

ผู้ปกครองประเทศจะนิ่งเฉยไม่ได้ จะปิดความรับผิดชอบ ไม่ได้ อย่างนี้ทำไม่มาคิด มัวแต่ไปเถียงกันเรื่องป้ายชื่อศาสนา มัวแต่ รังเกียจกัน หวาดระแวงเรื่องแตกแยกกัน อะไรต่ออะไร ไม่เข้าเรื่อง

อย่างนี้เป็นการมองแคบคิดแคบ ไปติดอยู่แค่ชื่อ ไม่มองที่ตัวงาน เนื้องาน ปริมาณงาน และความสำคัญของกิจการ

เพราะมัวแต่ติดอยู่กับชื่อกับป้าย มัวแต่กลัวคนโน้นจะว่า กลัวกลุ่มนั้นกลุ่มนี้จะไม่พอใจ ก็เลยทอดทิ้งประชาชนส่วนใหญ่ แทนที่จะจัดการจัดงานให้เหมาะให้พอดีกันกับสัดส่วนขนาดและปริมาณงาน แล้วก็ทำให้ถูกต้องตรงไปตรงมา ก็ได้แต่ปิดตาหลอกตัวเองอยู่อย่างนี้

## ที่ซาอู และแม่แต่อเมริกา

### มีหรือเสรีภาพทางศาสนาอย่างเมืองไทย

อย่างเรื่องทางศาสนา ซึ่งในยุคปัจจุบันเราบอกว่าต้องมีเสรีภาพทางศาสนาเนี่ย เวลาคนไทยไปทำงานที่ซาอู (คือประเทศซาอุดีอาระเบีย ในตะวันออกกลาง) พอไปถึงสนามบินของเขา ถ้ามีสร้อยคอมีพระ เขาจะให้ปลดออก และได้ยืมนานแล้ว ถ้าเป็นพระดินเผาเขาจะเอาค้อนทุบให้แหลก แล้วก็กวาดลงถังขยะ ถ้าเป็นพระเหรียญเขาก็จะโยนทิ้งถังขยะไป ได้ยืมมานานเป็นสิบๆ ปี

เคยถามรองปลัดกระทรวงมหาดไทยท่านหนึ่งว่าจริงไหม ท่านบอกว่าจริง ถ้าจริงแล้วทำอะไร ก็ไม่รู้จะทำอะไร เมืองไทยเราทำได้แค่นี้หรือ แล้วนี่ก็สิบปีแล้ว เมื่อไม่นานนี้ก็ได้ยืมเด็ก (อายุเกือบ ๓๐) เขาก็ยังพูดอย่างนั้น ว่าพวกเขาไปทำงานที่ซาอู ก็เป็นอย่างนี้ พอไปลงสนามบินเข้าที่ด่าน ถ้ามีพระเครื่องเขาจะให้ถอดออกมา แล้วเขาจะทิ้งถังขยะไปเลย นี่คือนิสัยคารพบูชาของชาวพุทธ แต่เขาไม่ยอมให้เสรีภาพไม่ให้เกียรติ ไม่ให้โอกาสอะไรเลย

**หนึ่ง** ชาวพุทธนี่ไม่เดือดเนื้อร้อนใจ ใจดีเหลือเกิน เขาให้งานทำ เราก็ไป เขาจะเอาอย่างไรก็เอา

**สอง** ในแง่ของรัฐ รัฐบาลน่าจะเอาใจใส่ ทำหน้าที่แทนเพื่อผลประโยชน์ของประชาชน ก็ติดต่อกันสิระหว่างรัฐบาลกับรัฐบาล ว่านี่เป็นเรื่องความเชื่อถือส่วนตัวของเขา ให้เขาเอาไปเป็นส่วนตัวได้ไหม

- ชั้นที่หนึ่ง ให้เป็นเสรีภาพในการนับถือศาสนา ก็น่าจะยอมว่าเป็นเรื่องส่วนตัว เขาก็ไม่ได้ไปทำอะไรใคร ถ้าไม่ได้
- ชั้นที่สอง ก็น่าจะประกาศแก่ประชาชนคนไทย ให้รู้ว่า ถ้าไปประเทศนี้แล้วอย่าเอาพระติดเข้าไป เพราะจะสูญเสียเปล่า คนงานที่เข้าไป มีพระที่ตัวเคารพนับถือบูชาติดตัว จะได้ไม่ต้องไปเสียเปล่า

แต่ในเมืองไทยเราไม่เอาใจใส่เลย ปล่อยให้มันมาได้อย่างไร ตั้ง ๒๐-๓๐ ปี แล้วนักสิทธิมนุษยชนล่ะเอาใจใส่ไหม เรื่องระดับชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับคนส่วนใหญ่แบบนี้ กลับละเลยมองข้าม

เขาลงมาหน่อย ที่อเมริกา ประเทศที่ว่าเชิดชูเสรีภาพหนักหนา นั้น คนไทยไปเมืองเขา ถ้าจะมีพิธีทางการ เช่นไปแต่งงานกัน ไปที่ **City Hall** จะจดทะเบียนสมรสต้องกล่าวคำปฏิญาณซึ่งแสดงความยอมรับพระเจ้า คือ **God** ของเขา อย่างนี้เขาให้ออกาสเราที่เป็นคนนับถือศาสนาอื่นจากเขาไหม และคนไทยเรารังเกียจอะไรไหม ประเทศอเมริกามีเสรีภาพทางศาสนาจริงอย่างเราไหม (หรือเป็นเพราะคนไทยเราไม่ได้เจรจาต่อรองกับเขาอย่างเอาจริงเอาจังเพียงพอ หรือว่าจนท.ของเขาเห็นคนไทยไม่สำคัญ อย่างที่คนไทยเราชอบเรียกพวกตัวเองว่ากะเหรี่ยง ใครมีโอกาสน่าจะช่วยไปสืบสอบหาความรู้ให้ชัด)

ทั้งหมดนี้ก็เป็นเรื่องที่ว่าคนไทยเรานี้หละหลวมมาก มัวแต่ไป



คิดอะไรไม่รู้ ป้ายชื่อศาสนานั้นศาสนาไหน กลัวเขารังเกียจอะไรต่ออะไร เราน่ะไม่เคยรังเกียจใคร แต่คนอื่นเขารังเกียจ เขาบังคับ ไม่ให้เสรีภาพเลย แล้วคนไทยก็ทำไม่รู้ไม่เห็น เราควรจะอยู่กับความเป็นจริง เห็นแก่งาน เห็นแก่กิจการ เห็นแก่ผลประโยชน์ของประเทศชาติ อะไรมันสำคัญจำเป็นต้องทำ ก็ทำไปตามนั้น เราไม่ได้รังเกียจแบ่งแยกหรือบังคับอย่างที่เขาทำ

**พระนวกะ:** เป็นไปได้ไหม สถานภาพความรู้ในเรื่องพุทธศาสนาของรัฐและของคนที่จัดการนี้ก็ไม่พอ

**พระธรรมปิฎก:** ก็ใช่ นี่แหละตัวสาเหตุสำคัญเลย คือขาดความรู้ เป็นเรื่องซัดอยู่แล้วว่าชาวพุทธนี้จะให้ออกาสแก่คนศาสนาอื่น ถ้าเรารู้ว่าเป็นคนต่างชาติหรือเป็นคนต่างศาสนา ชาวพุทธจะให้เกียรติเป็นพิเศษ ใช่มั้ย เผลอมีกิจกรรมอะไรที่เป็นแบบของเรา และเราไม่แน่ใจว่าเขาจะทำได้หรือไม่ เราจะให้ออกาสหรือพูดก่อนให้เขาสบายใจว่า เออ คุณไม่ต้องทำหรอกอันนี้ แต่ปรากฏว่าศาสนาอื่นเขาไม่อย่างนั้น เขาเอาเขาเป็นหลัก แต่เราเอาเขาเป็นหลัก

โลกพัฒนามาขนาดนี้ ถ้ามีอารยธรรมจริง

คนก็ควรจะใจกว้าง ที่จะพูดความจริงกันได้อย่างเปิดเผย

ที่ว่าประเทศซาอุดีอาระเบียไม่ยอมให้คนงานไทยนำพระแม่แต่องค์เล็กๆ ที่ห้อยคอเข้าประเทศของเขานั้น เรื่องนี้ยังไม่ได้เห็นด้วยตัวตัวเอง (ไม่ได้เดินทางไปกับเขา) และไม่ได้เอาหลักฐานจากเอกสาร จึงขอให้ไปตรวจสอบกันดู แต่ก็อย่างที่ว่าได้ยินบ่อย และถามรองปลัดมท. ท่านหนึ่งนานแล้วก็รับว่าจริง และคนงานไปกันมากมาย จึงสอบถามไม่ยาก

ส่วนที่อเมริกา ก็ไม่ได้ประสบด้วยตัวเอง แต่ระหว่างไปพักที่ประเทศนั้นคนไทยที่มาทำบุญในโอกาสแต่งงาน ก็ประสบกับตัวของเขา เรื่องอย่างนี้ ตรวจสอบไม่ยากทั้งนั้น แต่คนไทยเราที่เป็นนักลัทธิมนุษยชนและนิยมเสรีภาพ พอเจอเรื่องอย่างนี้ จะกล้าใส่ใจไหม

ประเทศอย่างซาอุดีอาระเบียนั้น ไม่เฉพาะพระพุทธรูปเท่านั้น แม้แต่รูปพระในแผ่นกระดาษก็ไม่ยอมให้นำเข้าประเทศของเขา และไม่เฉพาะพระพุทธรูปเป็นองค์ๆ หรือรูปเขียนรูปพิมพ์พระเท่านั้น พระที่เป็นนิภิกษุเดินได้นี้ ประเทศมุสลิมหลายประเทศก็ไม่ยอมให้เข้าเมืองเขา

มีประเทศมุสลิมประเทศหนึ่ง ซึ่งกำลังมีการริเริ่มที่น่าชื่นชม คือ อิหร่าน ชาวโลกเคยรู้จักทั่วสมัยอะยาโตะละ โคไมนี่ ประเทศอิหร่าน นับว่าเคร่งศาสนารุนแรงมาก

อย่างที่เรียกว่าเป็น **fundamentalist** แต่มาเมื่อปีที่แล้ว อย่างไม่เคยคาดหมาย ทางประเทศอิหร่านมีท่าทีเปิดใจมาก ทางสถานทูตอิหร่านในเมืองไทย มีการมาหาพระ และถึงกับนิมนต์พระไทยไปพูดที่อิหร่าน ไม่นานนี้ก็มีหนังสือนิมนต์ให้พระเขียนเรื่องธรรมเพื่อจะนำลงในวารสารของสถานทูต เรื่องนี้นับว่าเป็นนิมิตดีอย่างที่ว่าแล้วว่าน่าชื่นชมยิ่ง น่าจะเป็นตัวอย่างแก่ประเทศมุสลิมอื่นๆ

ผู้รู้เรื่องราวทางศาสนาย่อมทราบกันดีว่า พระพุทธศาสนามีประวัติการเผยแพร่ที่สงบแท้จริง ไม่เคยมีสงครามศาสนา แม้แต่ที่เวลานี้ได้มีการสู้รบระหว่างทวีปกับสิงหลในศรีลังกามานาน และบางคนโยงมาเกี่ยวข้องกับเรื่องศาสนา ก็เห็นได้ชัดว่าเป็นเรื่องที่แตกต่างกันไกลจากสงครามศาสนา ที่รู้จักกันในประวัติศาสตร์ทางตะวันตก (ชาวพุทธและนักศึกษารู้ไปควรหาความรู้เรื่องนี้ไว้บ้าง) เรื่องอย่างนี้เป็นข้อมูล

ความรู้ ไม่ใช่เป็นเรื่องว่าศาสนาไหนดีกว่าศาสนาไหน แต่เป็นเรื่องที่ต้องรู้ตามที่ได้เกิดขึ้นเป็นไป คือเป็นเรื่องของประวัติศาสตร์

พร้อมกันนั้นก็เป็นที่รู้กันว่า พระพุทธศาสนาสูญสิ้นไปจากอินเดียเพราะถูกภัยสงคราม คือการทำลายของกองทัพมุสลิมเตอร์ก โดยที่ก่อนนั้นชาวพุทธได้เสื่อมโทรมอ่อนแอลงไปแล้วเพราะความประมาท ไม่ว่าจะมีความสุขสบายจากการได้รับอุปถัมภ์บำรุงจนทำให้เห็นห่างจากการทำหน้าที่ต่อประชาชน หรือการกระจุกตัวกันอยู่ในถิ่นที่เจริญใหญ่ๆ ก็ตาม แต่ตัวตัดสินสุดท้ายให้หมดไป ก็คือการทำลายด้วยความรุนแรง

เรื่องราวเหล่านี้เป็นอย่างไรก็ควรเอามาพูดมาเล่ามาศึกษากัน ให้รู้ตามเป็นจริง เพราะความใจกว้าง หมายถึงการพูดความจริงกันได้ อย่างเปิดใจ ไม่ใช่การมัวเอาใจกัน ที่เป็นการสะสมอวิชชา

## ศึกษาเหตุปัจจัยให้ถ้วนทั่ว

### จะได้ปฏิบัติตัวให้ไม่ประมาทแท้

มีผู้สงสัยว่า ถ้าพุทธศาสนาสูญสิ้นเพราะทัพมุสลิมทำลาย เหตุใดศาสนาฮินดูจึงยังอยู่มาได้ คำตอบก็ง่ายๆ

เหตุผลประกอบที่ขอพูดผ่านๆไว้หน่อยคือ ทั้งพุทธศาสนาและฮินดู ด้านหนึ่ง ก็เจริญด้วยอาศัยผู้ปกครองประเทศ คือมหากษัตริย์ (ทุกศาสนาในอดีตก็เป็นมาอย่างนี้ ในยุโรปบางยุคถึงกับบังคับว่าประเทศไหนกษัตริย์ถือนิกายใด ราษฎรต้องถือนิกายนั้น)

จะต้องทราบว่า ในอินเดียก่อนที่ทัพมุสลิมเข้ามานั้น ราชวงศ์ที่อุปถัมภ์พุทธศาสนาสุดท้าย คือ ราชวงศ์ปาละสิ้นไปก่อนแล้ว ต่อด้วยราชวงศ์เสนะที่เป็นฮินดู ซึ่งถูกทำลายโดยทัพมุสลิม แม้ในแง่การ

อุปถัมภ์บำรุงจากฝ่ายรัฐ พุทธศาสนาก็อ่อนแรงลงไปบ้างแล้ว เพราะกษัตริย์หันไปบำรุงสถาบันฝ่ายฮินดู

อย่างไรก็ตาม เหตุผลด้านการอุปถัมภ์บำรุงนั้น ไม่จำเป็นต้องยกมาพิจารณาเลยก็ได้ แต่มีเหตุผลง่ายๆ ที่ว่าทำไมพุทธศาสนาหมดแต่ฮินดูยังอยู่ได้ ขอพูดไว้ ๓ อย่าง คือ

๑. ผู้นำชาวพุทธ คือพระภิกษุ มีรูปลักษณ์และที่พำนักอาศัยแตกต่างและต่างหากจากคนทั่วไปเด่นชัด มองเห็นได้ง่าย จัดการได้ทันที ไม่เหมือนพระภิกษุที่อยู่บ้านมีครอบครัว แถมเป็นคนวรรณะสูง มีทรัพย์สินเงินทอง มีกำลังมาก การกำจัดผู้นำของฮินดู จึงเหมือนกับต้องกำจัดคนทั่วไปทั้งหมด

๒. การดำรงอยู่ของเนื้อตัวแห่งพุทธศาสนา ซึ่งเทียบกับศาสนาอื่นๆ แล้ว ไม่มีข้อบังคับเชิงพิธีกรรมเป็นต้น ต้องอาศัยการศึกษาสั่งสอน จึงจะอยู่ได้ คือไม่มีรูปแบบข้อปฏิบัติแน่นอนอย่างศาสนาแห่งศรัทธาและพิธีอย่างฮินดู เมื่อพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำถูกกำจัดหมดไปแล้ว ไม่ช้าหลักพระศาสนาก็เลื่อนกลางไปจากชาวบ้าน ซึ่งค่อยๆ ถูกกลืนไปในสังคมฮินดู (ดูสภาพเมืองไทยเวลานี้ก็แล้วกัน แทบจะถูกกลืนเมื่อไรก็ได้ เมื่อสองปีก่อนฮินดูก็ทำท่าจะตามมากลืน)

๓. ข้อตัดสินสุดท้าย คือ ชาวพุทธไม่มีเครื่องต้านทาน หรือเครื่องปกป้องตัวจากการถูกทำร้ายด้วยวิธีรุนแรง เพราะหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของการเว้นเบียดเบียนทำร้ายอย่างที่แทบจะเรียกได้ว่าโดยไม่มีเงื่อนไขเลย ต่างกันไกลกับศาสนาฮินดูที่มีข้ออ้างในการตอบโต้รุนแรงได้เต็มที่

ในขณะที่ชาวพุทธถูกทำลายข้างเดียวหมดไป ทพฮินดูกับมุสลิมก็ขับเคี่ยวกันต่อมาตลอด ๕๐๐-๖๐๐ ปี

อย่าไปเข้าใจผิดว่าฮินดูมีนักบวชเหมือนอย่างพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา นักบวชฮินดูนั้นเป็นส่วนที่งอกขึ้นมาทีหลัง ไม่เป็นส่วนสำคัญอะไรในระบบของฮินดู พราหมณ์ต่างหากที่เป็นหลักเป็นส่วนสำคัญในระบบวรรณะที่เป็นสาระของศาสนาฮินดู พราหมณ์นั้นอยู่บ้าน มีครอบครัว มีกิจการ อาจจะทำไร่ทำสวน หรือเป็นผู้ปกครองบ้านเมืองก็ได้ ศาสนาของเขาเป็นเนื้อเป็นตัวแห่งผลประโยชน์ของเขาโดยตรง แม้เพียงแง่หนึ่งอย่างเดียวก็น่าเห็นได้ง่ายว่าทำไมพระพุทธศาสนาถูกทำลาย และสูญสิ้นง่าย และทำไมศาสนาฮินดูจึงอยู่มาคู่กับคนอินเดีย

## คนรุนแรงจะครองโลก

### หรือความรุนแรงจะทำลายโลก

บางคนอาจจะพูดถึงศาสนาฮินดูอย่างมหาตมาคานธี ที่มีหลักอหิงสา แต่นั่นจะเป็นการพรางตาตัวเอง ศาสนาฮินดูนั้นในแง่หนึ่งเป็นศาสนาที่คลุกเคล้าหลากหลาย คือรับหลักการและข้อปฏิบัติต่างๆ เข้าไปรวมไว้ หลักอหิงสาที่มาเน้นระยะหลังและระยะหนึ่งนั้น ที่แท้เป็นหลักการที่เด่นอยู่ในพุทธศาสนาและศาสนาเซน ตัวศาสนาฮินดูแท้ๆ นั้นอยู่ที่แกน คือเป็นศาสนาแห่งพระเวท-การบูชาข้ายัญ-ระบบวรรณะ

พระเวทนั้น เป็นเรื่องของพราหมณ์ ที่เขาผูกขาดการศึกษาแต่ระบบวรรณะและการบูชาข้ายัญ เป็นจุดตัดสำคัญระหว่างกษัตริย์พราหมณ์-ฮินดู กับกษัตริย์พุทธ

การบูชาข้ายัญเป็นหลักการเดิมแท้ที่ยืนตัวของฮินดู มีทั้งมหาข้ายัญที่ฆ่าแพะ ๕๐๐ แกะ ๕๐๐ โค ๕๐๐ ไข่ควมเมธ ที่ราชาใช้อ้างใน

การแผ่ขยายอำนาจแล้วฆ่าม้าบุญชายัญ จนถึงสรรพเมธ ที่ฆ่าทุกอย่าง รวมทั้งมนุษย์บุญชายัญ

ในยุคกษัตริย์ถือพุทธ บางทีถึงกับห้ามการบุญชายัญและพยายามเลิกระบบวรรณะ ซึ่งเป็นจุดที่พวกพราหมณ์-ฮินดูขัดเคืองอย่างยิ่ง จึงต้องพยายามล้มล้างราชวงศ์ที่ถือพุทธ อย่างในสมัยพระเจ้าอโศก ทรงประกาศห้ามบุญชายัญ ย่ำบ่อยๆ ในศิลาจารึก พอพวกพราหมณ์ล้มราชวงศ์ของพระเจ้าอโศก (ราชวงศ์เมริยะ) ลงได้ กษัตริย์ฮินดูขึ้นครองก็แสดงศักดิ์ดาเดชโดยประกอบพิธีอัศวเมธ ฆ่าม้าบุญชายัญ การบุญชายัญที่เจียบหายไปศตวรรษครั้งก็คืนชีวิตขึ้นมาใหม่ แม้แต่สมัยเลย พ.ศ. ๑๐๐๐ มาแล้ว กษัตริย์ฮินดูบางองค์ทำพิธีบุญชายัญอัศวเมธถึง ๔ ครั้งในรัชกาลเดียว

เรื่องระบบวรรณะก็เหมือนกัน ในสมัยราชวงศ์ปาละ ที่เป็นกษัตริย์ชาวพุทธบำรุงพระพุทธศาสนา ได้บั่นทอนระบบวรรณะให้หย่อนผ่อนคลายลงไป พอราชวงศ์เสนะของชาวฮินดู (ราชวงศ์สุดท้ายของฮินดูก่อนที่จะเข้ายุคมุสลิมเตอร์กมาปกครอง) ล้มราชวงศ์ปาละได้แล้ว ก็ฟื้นฟูระบบวรรณะให้เข้มแข็งขึ้นมา

เรื่องนี้ก็เป็นตัวอย่างเรื่องราวที่เล่าไปตามเนื้อหา ไม่ได้ว่าศาสนาไหนดีกว่า พุทธเราว่าการบุญชายัญและระบบวรรณะไม่ดี แต่ฮินดูเขาว่ามีวรรณะจึงจะดี บุญชายัญจึงจะประเสริฐ พุทธเราไม่ให้ใช้วิธีรุนแรง แต่ศาสนาที่เขาใช้วิธีรุนแรง เขาก็ว่าวิธีรุนแรงจึงจะดีและถูกต้อง

พูดสั้นๆ ว่า มีทั้งภัยภายในแห่งความประมาท และภัยภายนอกจากการรุกรานทำลาย ไม่ควรมองแต่เพียงแง่เดียวด้านเดียว

ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องที่ชาวพุทธจะต้องใช้เป็นบทเรียนว่าจะรักษา  
ธรรมจักรไว้ได้อย่างไร

## ถ้าจะเอาอย่างเขา ก็ต้องเอามาให้ครบกระบวนการ จะกล้าแสดงความเห็น ก็ต้องหาความรู้ให้เก่งด้วย

จะต้องพูดกันตามความเป็นจริง แล้วก็ปฏิบัติให้เกิดผลดี ถ้า  
จะสอนหรือจะทำงานในเรื่องวิชาการ เราจะต้องมีความแม่นยำชัดเจน  
ถ่องแท้จริงๆ ต้องพยายามให้ได้เช่นนั้น ซึ่งอันนี้เราต้องยอมรับว่า  
ฝรั่งเขาเอาใจจริงเอาใจมากในเรื่องการค้นคว้าหาความรู้

เวลานี้เป็นที่น่าวิตกอยู่เรื่องสังคมไทย ว่าจะเอาอย่างฝรั่งแล้ว  
ไปเน้นในเรื่องการแสดงความเห็น ชอบพูดกันหนักว่าต้องหัดให้เด็กไทย  
กล้าแสดงความเห็น มันไม่ตรงเรื่อง เด็กไทยฝึกไม่นานหรือหมั่นกล้า  
แสดงความเห็น ไวกว่าฝรั่ง ถ้าแต่ก่อนมันขี้อาย ไม่กล้าหรือหมั่นกล้ายิ่ง  
กว่าฝรั่งอีก (ขอให้ดูเรื่องเพศเป็นตัวอย่าง สมัยก่อนอายนัก แต่  
เดี๋ยวนี้ฝรั่งแทบตามไม่ทัน) แต่ส่วนที่ขาดคืออะไร คือกระบวนการหา  
ความรู้

ฝรั่งที่กล้าแสดงความเห็นอย่างนั้น เพราะว่ามันเป็นส่วนหนึ่ง  
ของกระบวนการหาความรู้ หมายความว่า ถ้าจะเอาอย่างฝรั่ง ก็ต้องเอา  
มาให้ครบกระบวนการ **การแสดงความเห็น ต้องมาคู่กับการหาความรู้**  
ความเห็นต้องมาจากฐานของความรู้ที่แม่นยำชัดเจนที่สุด และการ  
แสดงความเห็นนั้นก็เป็นการที่จะกระตุ้นให้ไปหาความรู้  
เพิ่มขึ้นอีก เพื่อจะได้ความรู้ที่ถ่องแท้ชัดเจนมาแสดงความเห็นที่  
ถูกต้องใช้ประโยชน์ได้จริง เพราะฉะนั้นเป้าหมายแท้ๆอยู่ที่การหาความรู้

จึงต้องย้ำว่า การแสดงความเห็นต้องมาคู่กับการหาความรู้ เมื่อความรู้แม่นยำ ถ่องแท้ ชัดเจน ความเห็นก็ยิ่งเป็นประโยชน์ แต่ถ้าความเห็นไม่มีฐานความรู้ มันก็เลื่อนลอย ไม่ได้เรื่องอะไร แสดงไปทำไม กลับแสดงความเห็น เมื่อไม่มีความรู้ ไม่มีความเข้าใจ ไม่มีข้อมูลความจริง ก็เป็นความเห็นที่เลื่อนลอยไปเท่านั้นเอง ไม่รู้ไปนั่นกันอยู่ทำไมให้กลับแสดงความเห็น โดยไม่ได้ย้าให้ครบกระบวนการ

ท่านว่าอย่างไร ท่านไปเล่าเรียนอยู่ต่างประเทศมานาน เห็นฝรั่งเป็นอย่างไร ในเรื่องการหาความรู้

**พระนวกะ:** คือ คนที่จะถามอะไรนี้ ต้องเตรียมตัว อ่านให้รู้มากขึ้น ไม่ใช่พูดเป็นนกแก้วนกขุนทอง

**พระธรรมปิฎก:** ไซ้ แล้วแสดงความเห็นเพียงมาเอาชนะกันบ้างอะไรบ้าง ว่าไปเรื่อยเรื่อย ทั้งๆ ที่ตัวเองไม่รู้เรื่องนั้นเลย ก็แสดงความเห็นกันไป วุ่นวายไปหมด เวลานี้สังคมไทยกำลังจะเป็นอย่างนั้น การแสดงความเห็นโดยไม่มีฐานของความรู้ ก็จะมีขี้ข้าเต็มสังคมให้หนักเข้าไปอีก ฉะนั้น ถ้าจะเอาอย่างฝรั่งก็ต้องให้ครบกระบวนการ

**จะเป็นชาวพุทธจริง ต้องถือธรรมเป็นใหญ่**

**ไม่ใช่อยู่แค่เอาอัตตาออกมาตีกัน**

เหมือนอย่างเราจะประชุม แล้วก็เอาวิธีประชุมแบบฝรั่งมา แต่เราขาดองค์ประกอบสำคัญในกระบวนการของการประชุม คือมนุษยธรรม เรา ถ้ามันไม่มีอะไรสูงเหนือตัวตน แล้วตัวตนของแต่ละคนจะขยายโตออกมา แล้วมันก็จะมาปะทะขัดแย้งกัน แล้วก็จบอยู่ที่นั่น เวลาคนประชุมกัน ถ้าไม่มีความใฝ่ปรารถนาต่อเป้าหมายที่สูง หรือหลักการใหญ่สักอย่างหนึ่ง พอมาแสดงความเห็นของแต่ละคน ถ้าคนอื่นแสดง



ความเห็นไม่ถูกใจเรา ไม่ตรงกับเรา เราก็โกรธ แล้วก็ขัดแย้งกัน เลยติดอยู่แค่นั้นเอง

แต่ในสังคมที่จะก้าวไปได้ เขามีสิ่งหนึ่งที่สูงเหนือตัวตน หรือ สิ่งที่ต้องการซึ่งใหญ่กว่าตัวตน เช่นสังคมที่ใฝ่ความจริง ต้องการรู้ความจริง ต้องการได้หลักการที่แท้ ความใฝ่ต่อความจริงหรือความอยากได้อันนี้มันเหนือกว่าตัวตน ถึงอย่างไรก็ต้องเอาสิ่งที่มีหมายนั้นให้ได้ ตัวตนก็เลยเป็นเรื่องเล็กไป มันก็สยบตัวตนได้

ตัวอย่างสังคมญี่ปุ่น ที่เคยเอาชาติเป็นใหญ่ อะไรๆต้องเพื่อญี่ปุ่น ถ้าเพื่อญี่ปุ่นเป็นใหญ่เอาทั้งหมด เรื่องส่วนตัวก็ถูกสยบได้ กำลังมีเรื่องหรือผลประโยชน์ส่วนตัว ทะเลาะกัน แต่พอบอกว่าเพื่อญี่ปุ่น ผลประโยชน์ส่วนตัวนั้นเล็กลงไปเลย ยอมลงกันได้หมด เพราะมีจุดรวมที่ใหญ่กว่า

แต่สังคมไทยเรานี้ ดูเหมือนว่าจะไม่มีอะไรที่เป็นสิ่งใหญ่เหนือตัวตนของแต่ละคน ที่จะเป็นจุดรวมอันเดียวได้ ที่ทุกคนก็ใฝ่เหมือนกัน ก็เลยติดอยู่กับตัวตนของแต่ละคน แล้วตัวตนนั้นก็ขยายโตออกไปตีกันกระทบกันระเกะระกะไปหมด แต่ถ้าคนไทยมีอะไรสักอย่างหนึ่งที่ทุกคนใฝ่ปรารถนาร่วมกัน มันจะสยบตัวตนของแต่ละคนลงไปได้ ฝรั่งเศสนี่คือความอยากจะเข้าถึงตัวความจริงให้ได้ แล้วเพื่อให้ถึงความจริงนั้นก็ยอม

ความจริงที่ฝรั่งเศสต้องการนั้น ก็ไม่ใช่อะไรอื่น เขาจะถึงหรือยังไม่ถึงก็ตาม ก็อยู่ในคำว่า “ธรรม” นั่นเอง ที่จริงชาวพุทธไทยเสียอีกมีหลักชัดเจนอยู่แล้ว พระพุทธเจ้าสอนไว้ดีกว่าให้ถือธรรมเป็นใหญ่ ถือธรรมสูงสุด แต่คนไทยก็เถลไถลไปหาผีสังเทวดา ไปไม่ถึงไหน ในที่สุดก็มาจบแค่ผลประโยชน์ตน และอัตตาตัวตนของแต่ละคน

พวกฝรั่งนั้น ตัวตนของเขาก็สำคัญ ฝรั่งก็ถือตัวเหมือนกัน แต่ความอยากเข้าถึงความจริงนี่มันใหญ่กว่า เขาก็จึงสามารถข้ามพ้นตัวตนไปได้ขั้นหนึ่ง ท่านไปจบปริญญาเมืองฝรั่งมาเห็นด้วยไหม

ที่นี่สังคมของเราไปเอารูปแบบแต่เพียงวิธีการประชุมบ้าง อะไรบ้างมา แคนั้นไม่ได้เรื่องหรอก เรื่องนี้จึงน่าเป็นห่วง จะให้เด็กกล้าแสดงความเห็น เดี่ยวได้ยิบๆ มันไม่ครบกระบวนการ ต้องเน้นเรื่องการศึกษา ความรู้ อันนี้เป็นเรื่องใหญ่มาก ฝรั่งจะอุทิศเวลาให้กับการหาความรู้มากเหลือเกิน บางคนเพื่อจะรู้อะไรนิดเดี๋ยวแล้วอุทิศชีวิตทั้งชีวิตให้เลย ขำมน้ำขำมทะเลไปสุดขอบฟ้าก็ได้เพื่อความรู้อันเดี่ยวนั้น ของเราไม่มี หายากเหลือเกิน ไซ้ใหม่

**พระนวกะ:** เริ่มมีแล้ว

**พระธรรมปิฎก:** เริ่มมีหรือ ต้องการหาความรู้จริงหรือ ถ้ามีได้ก็ดีสิ เอ คนรุ่นใหม่ๆ ไว้ใจได้หรือเปล่า อาจจะมีบ้าง ต้องแกว่ามีบ้าง เพราะว่าเท่าที่ทราบ เดี่ยวนี้ครุ่นกันมาก บอกว่าเด็กเดี่ยวนี้อะไรยากหน่อยไม่สู้แล้ว หนักหน่อยไม่ว่าคิดหนักหรือทำหนัก ต้องใช้ความเพียรพยายาม ไม่เอาเลย เดี่ยวนี้ครุ่นกันอย่างนี้ ก็ดีถ้าเป็นอย่างที่ท่านว่า ก็เป็นนิมิตหมายที่ดี

## ทุกฝ่ายต้องมุ่งจุดหมายสูงสุด พระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์สุขของประชาทั้งปวง

เรื่องที่ควรหวังใย ไม่ใช่กลัวจะเป็นป้ายชื่อไหน  
ตั้งให้ตรงกับเรื่อง แล้วไปคิดว่าจะจัดการงานอย่างไร

เอาละนะ เรื่องที่ว่าตั้งกระทรวงพุทธศาสนาหรืออะไรกันนี้  
อย่ามัวติดอยู่แต่ชื่อแล้วเลยพาลละเลยทอดทิ้งประโยชน์ของประชาชน  
ส่วนใหญ่ งานการที่ควรจะทำก็ไม่ได้ไม่ทำ

เรื่องนั้นะ ผู้บริหารประเทศชาติ จะเป็นท่าน ส.ว. ส.ส. หรือ  
ใครก็ตาม ความจริงไม่ต้องรอให้เขามาเรียกร้องหรืออก ตามปกติการ  
งานที่ต้องจัดตั้งต้องมีมากอยู่แล้ว แต่เราอาจจะมองข้ามไป ก็ต้อง  
พูดว่าทั้งประเทศเรามัวปล่อยปละละเลยกันมา จนทำให้มีการเรียกร้อง  
กันขึ้น ซึ่งบางทีก็ดูไม่ดีด้วยซ้ำไป แต่ไหนๆ เมื่อมีการเรียกร้องกันขึ้น  
มาแล้วนี่ ก็อย่ามัวไปติดอยู่กับเรื่องป้ายชื่อ เรื่องว่าศาสนาไหนศาสนา  
ซึ่งมันไม่เป็นเรื่อง

ความจริง พอได้ยินเรื่องแล้วก็รีบหันไปดูงาน ไปศึกษาว่า  
กิจการงานพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องมีผลกระทบต่อประเทศชาติบ้านเมือง  
นั้น มันมีปริมาณมากมายไหม มีความสำคัญต่อประโยชน์สุขของ  
ประชาชนจริงไหม แล้วปัญหาที่จะต้องจัดการแก้ไขนั้น มีเรื่องจะต้อง

ทำกันแค่นั้น แล้วถ้ามันมีจริงเป็นจำนวนมากมาย ก็ต้องจัดต้องทำตรงไปตรงมา ถ้าจะต้องตั้งเป็นกระทรวงแล้วจะเรียกชื่ออะไร ก็เรียกตรงไปตรงมาตามนั้น ถ้าจะต้องเรียกว่ากระทรวงพระพุทธศาสนา ถ้ามันจำเป็นจะต้องเรียกเพราะมันตรงเรื่อง ก็เรียกกันไป ไม่ต้องไปรังเกียจ ไม่ต้องไปมัวกลัว เพราะว่ามันเป็นเรื่องของงานการ ไม่ใช่เป็นเรื่องของการที่ไปมีอคติอะไร ท่านพี่น้องที่นับถือศาสนาอื่น ที่เขามีใจกว้างขวาง คือเขายอมรับความจริง เขาก็ต้องยอมรับไปตามนั้น เพราะมันเป็นความจริง คนนับถือศาสนาอื่นที่มีใจเป็นธรรมเขาก็มีอยู่ เขาจะมามัวรังเกียจรังงอนอะไร เขาจะส่งเสริมด้วยซ้ำไป เรื่องนี้ไม่น่าจะกลัว

แต่สิ่งที่น่าเป็นห่วงมันอยู่ที่ว่า ถ้าเกิดจะจัดงานกระทรวงพระพุทธศาสนาขึ้นมา แม้แต่ชาวพุทธ ไม่ใช่เฉพาะ ส.ว. ส.ส.

**หนึ่ง** จะมองเห็นตัวงานที่ต้องจัดต้องทำแค่นั้น

**สอง** ถ้าคิดตั้งกันขึ้นมาแล้ว จะหาตัวคนที่เหมาะสม มีคุณสมบัติที่จะมาทำงาน ตั้งแต่เป็นรัฐมนตรีนี้ได้เพียงพอ และเหมาะสมหรือเปล่า

จะเติมอีกข้อหนึ่งแถมเข้ามาเป็น**สาม**ก็ได้ คือเรื่องระบบราชการที่ประชาชนจะไม่ค่อยปลอดภัยโปร่งมันใจ ยิ่งถ้าคนในระบบไม่รู้หลักพระศาสนา และไม่เข้าถึงสภาพความเป็นจริง ก็ควรจะคิดกันให้หนัก

อันนี้เป็นปัญหาใหญ่ที่น่าจะคิดมากกว่า ไม่ใช่ไปมัวติดกันอยู่แค่ชื่อแค่ป้ายและระวางกันอยู่ ต้องดูตามเนื้อหาอย่างที่ว่าแล้ว

ที่นี้เหตุใดจึงจะมองไม่ค่อยเห็นตัวงาน และหาคนทำงานได้ยาก เพราะอะไร ก็เพราะว่าเราปล่อยปละละเลยกันมานาน จนกระทั่งกิจการงานของพระศาสนานั้นหดเหี่ยว ป้อแป้ เปลี้ยไปหมด ถึงขั้นที่ว่าเวลาจะจัดทำขึ้นมาก็มองตัวงานไม่เห็น และหาคนเหมาะสมได้ยาก

เพราะฉะนั้น สิ่งที่จะต้องทำก็ต้องเริ่มด้วยมาศึกษางานและคิดกันดูให้ดี ว่างานพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับประเทศชาติและประชาชนในประเทศไทยนี้ มันมากกว่างานกระทรวงศึกษา หรือมากกว่างานกระทรวงมหาดไทยจริงหรือเปล่า อย่างนี้เป็นต้น ขอให้พิจารณากันในแง่นี้

## ไปหลงติดเสรีภาพที่คับแคบแบบฝรั่ง เลยหลงตั้งจิตคิดแบ่งแยกอย่างไม่รู้ตัว

ได้ยินว่า เมื่อวันสองวันนี้ มีหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งลงบทความทำนองเกรงว่า ถ้าตั้งกระทรวงพระพุทธศาสนา จะมีการแตกแยกระหว่างศาสนาอะไรต่างๆ อันนี้ก็กลายเป็นว่าท่านผู้เขียนเองนั้นแหละ ไปมัวเอาภาพป้ายชื่อและการติดในการแบ่งแยกหรือมีจิตใจรังเกียจเดียดฉันท์ของตัวเอง มาบดบังความเป็นจริงของการงานที่จะต้องทำเพื่อประเทศชาติ

ฉะนั้น ขอให้หมองดูกันให้ตรงตามความเป็นจริง อยู่กับความ เป็นจริง คิดทำงานกันเพื่อประเทศชาติจริงๆ ตรงไปตรงมา แล้วจะไม่ มีปัญหาอะไร ขออย่าว่าให้อยู่กับความ เป็นจริง

ถ้าเราจะรักษาป่าแล้วกลัวสวนจะว่า เลยทอดทิ้งป่าไม่ดูแลรักษา ถ้าจะจัดทำกิจการงานของประเทศชาติแล้วมัวเถียงมัวระแวง อย่างนี้ก็พินาศล่มจมกันหมด สวนเราก็ไม่ทิ้ง สวนเล็กๆเราก็จัดกันไป โดยมีวิธีการดูแลอย่างหนึ่ง แต่ป่ามีเนื้อที่บริเวณกว้างขวาง มีเรื่องต้อง จัดต้องทำมาก ไม่เฉพาะมีต้นไม้มากมาย ยังมีสัตว์ป่า มีอะไรต่ออะไร อีกซับซ้อน สิ่งที่จะต้องจัดทำมีมากมายเหลือเกิน ก็จัดทำกันไปตาม ใ้ื่องาน

อย่างบ้านเมืองเขาตั้งกรมป่าไม้ ก็ไม่ต้องตั้งกรมสวนหย่อม ใครไปตั้งกรมสวนหย่อม หรือกระทรวงสวนหย่อม ก็กลายเป็นเรื่องประหลาดไป ป่าไม้ก็ตั้งกรมขึ้นมาดูแลโดยเฉพาะ ส่วนสวนหย่อม กรมหรือเทศบาลก็ดูแลไป เป็นเรื่องที่ต้องทำกันไปตามความเป็นจริง

นอกจากหนังสือพิมพ์แล้ว ไปๆ ก็ได้ยินทางวิทยุ บางแห่งพูดทำนองว่า ทำอย่างนี้ก็หมายความว่าพุทธศาสนาดีกว่าศาสนาอื่นหรืออย่างไร เออ เรื่องนี้จะเกี่ยวข้องกับอะไรกับดีกว่าไม่ดีกว่า บอกแล้วว่าเป็นเรื่องของกิจการงาน นอกจากเรื่องการทำงานที่ต้องจัดต้องทำแล้ว ก็เป็นเรื่องปัญหาที่ต้องแก้ไขด้วย ถ้าเรามีปัญหาที่ต้องแก้ไขมากจึงต้องจัดต้องทำ แล้วการมีปัญหามากจะแสดงว่าพุทธศาสนาดีกว่าใครอย่างไร

ฟังข่าวอีกสถานีหนึ่งก็มีวิจารณ์ประกอบข่าวว่า ถ้าตั้งกระทรวงพระพุทธศาสนาแล้วจะเอาศาสนาอื่นไปไว้ที่ไหน นี่ก็เป็นตัวอย่างของการที่ตั้งจิตผิด ตั้งความคิดผิด ก็เลยมองอะไรผิดพลาดไป ไม่ตรงตามความเป็นจริง จะต้องเอาไปไว้ที่ไหนล่ะ มีอยู่อย่างไรก็เป็นอยู่อย่างนั้น แต่เราดูว่ากิจการที่มีอยู่ในประเทศชาตินี้ อันไหนเป็นเรื่องใหญ่จะต้องจัดทำเป็นพิเศษ เราก็จัดตั้งหน่วยงานองค์กรขึ้นมาเพื่อจัดทำงานนั้น กิจการอื่นที่มีอยู่ก็ทำกันต่อไป

เหมือนอย่างที่เราเปรียบเทียบไว้ ว่าเรามีลูกแมวห้าหกตัว เราก็เลี้ยงดูด้วยความรักใคร่ แต่เรามีลูกไก่ก็ร้อยกว่าตัวเราจะเลี้ยงมันอย่างธรรมดาเราจะต้องสร้างเล้าให้ ทีนี้ ถ้าจะสร้างเล้าให้ลูกไก่แล้วบอกว่าไม่ได้ๆ ทำไม่สร้างกรงให้ลูกแมวล่ะ ถ้าจะสร้างเล้าให้ลูกไก่ก็ต้องสร้างกรงให้ลูกแมว เสร็จแล้วลูกแมวไม่จำเป็นต้องมีกรง ก็เลยต้องรอ ไม่มีทางได้สร้างเล้าให้ลูกไก่ จะเห็นเลยว่ามันไม่เกี่ยวกับ เมื่อสร้างเล้าให้ลูกไก่อยู่ ลูกแมวก็อยู่ดีตามปกติ มันก็ไม่ได้เป็นอะไร

อีกตัวอย่างหนึ่ง ที่เปรียบเทียบเรื่องงานทำสวนกับงานรักษาป่า ก็เราเห็นอยู่ว่าป่ามันใหญ่มีเรื่องต้องจัดต้องทำมาก เราจึงตั้งองค์กรหน่วยงานส่วนราชการขึ้นมารับผิดชอบดูแลจัดการ ทั้งเรื่องงานที่จะทำ ทั้งเรื่องปัญหาที่จะแก้ไขเกี่ยวกับป่านั้น การที่เราไม่ได้ตั้งกระทรวงสวนขึ้นมา ก็ไม่ได้หมายความว่าเราทอดทิ้งสวน มันก็อยู่อย่างนั้น เราก็จัดทำอยู่แล้ว มีเจ้าหน้าที่ดูแลรับผิดชอบอยู่แล้ว ก็จัดต่อไปให้ดีขึ้น ขนาดตามระดับตามปริมาณงานให้เหมาะสมกัน

อีกตัวอย่างหนึ่ง เหมือนกับว่ามีน้ำในแก้ว น้ำในขัน น้ำในบ่อ น้ำในสระ แล้วก็น้ำที่อยู่ในอ่างเก็บน้ำใหญ่ๆ ตามหุบเขา น้ำในแก้วก็อยู่ในแก้ว น้ำในขันในบ่อก็อยู่ในระดับนั้นๆ ตามปกติ และเราก็จัดการดูแลที่เก็บที่ใสให้ดี แต่น้ำที่ขังไว้เป็นอ่างเก็บน้ำใหญ่ๆ ตามหุบเขา ต้องสร้างเขื่อนเก็บให้ ที่นี้ใครจะมาเกี่ยงว่า คุณจะไปสร้างเขื่อนที่อ่างเก็บน้ำนั้น ทำไมไม่สร้างเขื่อนให้น้ำในแก้วด้วย หรือไม่สร้างเขื่อนให้น้ำในบ่อ ในสระ ก็เลยไม่ต้องสร้างเขื่อนกัน เมื่อน้ำในอ่างเก็บน้ำใหญ่ตามหุบเขามันจำเป็น เป็นเรื่องที่ต้องจัดการดำเนินการให้เหมาะสมกันเพื่อจะได้เป็นอยู่กันไปด้วยดี เราก็ทำตามนั้น ส่วนน้ำ ในขัน ในแก้ว ในสระ ในบ่อ เราก็จัดทำไปตามระดับที่เหมาะสม ทุกอย่างก็เป็นไปด้วยดี คือมองไปที่กิจการงานที่ต้องทำ อะไรจะต้องทำหรือควรจะทำอย่างไรให้ได้ผลดี ก็ทำไป

คนที่มาเที่ยวคอยเกี่ยงอยู่ เขาจะสร้างเขื่อนสำหรับอ่างเก็บน้ำ เขาจะสร้างเล้าให้ลูกไก่อยู่ เขาจะตั้งหน่วยราชการไว้ดูแลป่าอะไรอย่างนี้ แล้วมาเกี่ยงว่าทำไมไม่สร้างกรงให้ลูกแมว ไม่สร้างเขื่อนให้น้ำในบ่อ ในสระ ไม่สร้างกระทรวงทบวงกรมให้สวน อะไรทำนองนี้ อย่างนี้คิดแบ่งแยกหรือเปล่า ใจแคบหรือเปล่า

ความจริงเขาคงไม่ได้ตั้งใจใจแคบ คนไทยนั้นไม่ใจแคบหรอก แต่ไปตามไปติดความคิดแบ่งแยกแบบฝรั่งมา อย่างที่ว่าตอนต้นแล้วว่า ไม่ได้ศึกษาให้รู้จักฝรั่งจริง ก็ไปเอาเสรีภาพเชิงลบของเขามา เสรีจแล้วไม่เข้าใจพื้นภูมิวัฒนธรรมของตัวเองด้วย ก็เลยมองอะไรคิดอะไร ไม่ถูกแกไม่ถูกมูม หรือไม่ตรงตามความเป็นจริง

นี่แหละ เพราะไม่ศึกษาไม่หาความรู้ให้เข้าใจในเรื่องที่จะพูดที่จะพิจารณา ก็เลยทำให้เกิดความคับแคบ มองดูเผินๆ เหมือนกับใจกว้าง แต่มองจริงๆ แล้วมันแคบ

## คนไทยไม่ใจแคบ

### แต่ระวังไว้ อย่าให้ปัญญาแคบ

ที่ว่าใจแคบนั้น บอกแล้วว่าคนไทยนั้นไม่ใจแคบหรอก เทียบกับคนประเทศอื่นที่ไหนดก็สบายใจได้ เรื่องใจแคบไม่มี คนไทยไม่ใจแคบ แต่ต้องมาช่วยกันศึกษาหาความรู้ จะพูดจะพิจารณาอะไรก็หาความรู้ให้ชัด แล้วจะไม่เกิดปัญหา การสร้างสรรค์ประเทศชาติก็จะดำเนินไปด้วยดี มิฉะนั้นเราก็จะมาถ่วงการพัฒนาสร้างสรรค์ประเทศชาติ ละเลยมองข้ามปัญหาสังคม สิ่งที่ต้องทำ ก็ไม่ได้ทำ สิ่งที่ต้องแก้ไขก็ไม่ได้แก้ไข เพราะมัวไปติดอยู่กับรูปแบบและเรื่องถ้อยคำอะไรต่างๆ ไม่เป็นเรื่องเป็นราว เพราะไปตั้งจิตเริ่มความคิดผิดพลาด พอเริ่มผิดก็เลยมองผิดพลาดไปหมด จึงทำให้เกิดปัญหา

คนที่ติดอยู่กับความคิดอย่างนี้ ถ้าเป็นผู้บริหารประเทศชาติ แน่แน่นอนว่าประเทศชาติจะแย่หมด เพราะจะปล่อยปละละเลยไม่ดูแลเวลานี้เข้าใจว่าที่บ้านเมืองสังคมเสื่อมโทรมเป็นเพราะเหตุนี้ไม่น้อย คือมัวไปติดกับเรื่องแค่รูปแบบนี้ พอมองไปเจอตัวป้ายตัวชื่อก็ซังกะเอา



ป้ายชื่อบังตาตัวเองเสีย เลยไม่ได้มองดูปัญหา ไม่ได้มองดูกิจการงานที่ต้องจัดต้องทำ เสร็จแล้วบ้านเมืองก็ตกอยู่ในภาวะที่ถูกปล่อยปละละเลย กิจการต่างๆ มากมายไม่ได้รับการเหลียวแล ความเสื่อมโทรมก็เกิดขึ้น แล้วอย่างนี้มันจะไม่เสื่อมได้อย่างไร

เพราะฉะนั้นขอให้ตั้งความนึกคิดกันให้ถูกต้อง มองกันให้เห็นตามความเป็นจริง แล้วก็อย่างที่ว่าไปแล้ว ย้ำแล้วย้ำอีกว่าให้อยู่กับความเป็นจริง แล้วก็มุ่งทำงานให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติ มุ่งสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ประชาชน แล้วทุกอย่างจะเป็นไปด้วยดี

จึงได้บอกว่าตอนแรกไม่ได้สนใจเรื่องนี้ แต่พอได้ยินแล้วได้ยินอีกว่า มั้วรังเกียจรังอนกันเรื่องชื่อ เรื่องจะแตกแยกอะไร ก็เลยแปลกใจว่า เอ นี่เขาคิดอะไรกัน ทำไมมองกันแคบๆ คิดกันแคบๆ มันไม่ใช่แค่จิตใจคับแคบ นี่มันปัญญาแคบเสียแล้ว ฉะนั้นขอให้ทำใจสบายๆ ทำใจตรงไปตรงมา แล้วใช้ปัญญามองพิจารณาศึกษาให้ชัด ขอให้คิดเห็นแก่ผลประโยชน์ของประเทศชาติ และประโยชน์สุขแก่ประชาชน

อย่างที่ว่าแล้ว การจะตั้งกระทรวงพระพุทธศาสนาหรือไม่ตั้ง ไม่ใช่ประเด็นสำคัญ เดียวก็ผ่านไป แต่เรื่องที่เป็นปัญหา น่าเป็นห่วง ก็คือ ความคิดความเข้าใจ ทัศนคติ และทิวทัศน์ ในใจของคน ที่ขาดความรู้ หรือตั้งไว้ผิด ซึ่งจะกลายเป็นเครื่องกีดกันขัดขวางการงานสร้างสรรค์ต่างๆ และจะเป็นอันตรายต่อประเทศชาติในระยะยาว จึงควรจะสร้างความรู้ความเข้าใจ ปรับความเห็นให้ตรง

ปัญหาสังคมไทยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาตอนนี้มันรุนแรงแค่ไหน ถูกปล่อยปละละเลยทอดทิ้งกันมานานเท่าไร อย่างที่พูดแล้วว่า ชนบทเป็นฐานของประเทศชาติ ชุมชนก็มีแค่ครอบครัวหรือบ้าน แล้วก็โรงเรียน แล้วก็วัด เวลานี้มันจะย่อยยับไปกันหมดแล้ว

ช่วยกันฟื้นวัดขึ้นมาให้เป็นจุดที่จะตรึงสังคมไว้สักหน่อย แล้วก็รีบรีบเข้ามาเพื่อจะมาสรรสร้างสรรคประเทศชาติกันต่อไป บางทีประเทศไทยเรา จะลุกฟื้นคืนขึ้นมาเดินหน้ากันได้บ้าง

สรุปอีกทีว่า เรื่องกระทรวงพระพุทธศาสนาเนี่ย จะตั้งหรือไม่ตั้ง ก็อย่ามาอ้างเหตุผลเรื่องกลัวศาสนาอื่นจะว่าอย่างไร เรื่องว่าจะเกิดการแตกแยก เรื่องว่าศาสนานี้ดีกว่า ศาสนานี้สำคัญกว่า อย่าเอามาอ้าง ถ้าจะอ้างก็ขอให้อ้างเหตุผลอย่างอื่น เช่นจะว่าฉันยังไม่เห็นเนื้อตัวของงาน หรือจะว่าฉันยังหาคนทำงานที่เหมาะสมไม่ได้ ก็ว่าไปให้ตรงกับเรื่องของงาน

ถ้าจะทำงานกันเพื่อความเจริญก้าวหน้าของสังคมประเทศชาติ และเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ก็คิดกันตรงไปตรงมาในเรื่องการทำงานนั้น อย่ามาอ้างเรื่องความแตกแยกอะไรต่างๆ ซึ่งมันไม่เป็นจริง ถ้าไปอ้างอย่างนั้น คนที่อ้างนั้นแหละก็คือคนที่จิตใจไปติดอยู่ ยึดอยู่กับเรื่องความแตกแยก เรื่องความรังเกียจเดียดฉันท์ เป็นเรื่องของคนคิดสั้นมองแคบ จนมองไม่เห็นความเป็นจริง ก็ขอให้อยู่กับความเป็นจริง

## อย่าเอาความไม่ยึดมั่น หรือความปล่อยวาง มาเป็นข้ออ้างที่จะปล่อยปละละเลย

ยังมีอีก ได้ทราบมาว่า บางท่านตำหนิชาวพุทธที่เรียกร้องเรื่องนี้ว่า มีความยึดมั่น

เมื่อมีผู้กล่าวอย่างนี้ ชาวพุทธก็ควรสำรวจตรวจสอบตัวเอง ด้วยว่าเป็นอย่างไรที่ถูกกล่าวหาหรือไม่ ถ้าทำการนี้เพื่อเอาเกียรติ เอายศ เอาโก้ หรือจะเอาสถานะที่ใหญ่โต แม้แต่แก่พระพุทธศาสนา เขาก็มีสิทธิตำหนิติว่าอย่างนั้น แต่ถ้าชาวพุทธเรียกร้องตามเหตุผลเกี่ยวกับ

การงาน และเพื่อประโยชน์สุขแก่บ้านเมืองประเทศชาติและประชาชน โดยทำไปตามกำลังสติปัญญา ก็ไม่ใช่เป็นการยึดมั่น

พร้อมกันนั้นก็หันไปดูท่านที่ตำหนิตัวด้วย ถ้าท่านพูดออกมา โดยยึดติดในเรื่องป้ายชื่อศาสนานั้นศาสนานี้ ด้วยจิตใจหวาดระแวง เกี่ยงแย่ง โดยไม่ได้มองที่ตัวงานและผลประโยชน์ของประเทศชาติ การพูดของท่านเองนั้นแหละก็กลายเป็นการพูดด้วยความยึดมั่น

เรื่อง**ความยึดมั่น** และ**ไม่ยึดมั่น**นี้ ควรทำความเข้าใจกันให้ชัด ไม่ควรเอามาพูดกันง่ายนัก

ที่ว่ายึดมั่นนั้น หมายถึง

- **ยึดมั่นด้วยตัณหา** คือ ยึดว่าจะต้องให้เป็นให้ได้เช่นนั้นๆ เพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ของตน เห็นแก่การที่ตนจะได้จะเอา จึงยอม สละไม่ได้
- **ยึดมั่นด้วยมานะ** คือ ยึดว่าจะต้องให้เป็นให้ได้เช่นนั้นๆ เพราะเห็นแก่อำนาจความยิ่งใหญ่ หรือสถานะของตน จึงยอมใคร่ไม่ได้
- **ยึดมั่นด้วยทิฐิ** คือ ยึดว่าจะต้องให้เป็นให้ได้เช่นนั้นๆ เพราะตั้งมั่นติดอยู่ในความคิดเห็น ของตัวอย่างเดียว ไม่ยอมรับฟังใคร ไม่แสวงปัญญาหาความรู้ ไม่อยู่กับความเป็นจริง

รวมความว่าเป็นเรื่องของตัวเองทั้งนั้น ไม่เป็นไปด้วยปัญญาที่มองดูความจริง เพราะฉะนั้น คนที่พูดว่าฉันไม่ยึดมั่น บางทีก็ไม่ได้รู้ตัวว่าความไม่ยึดมั่นที่ตัวเองพูดนั้น เป็นเพียงความยึดมั่นอีกด้านหนึ่ง

ที่เห็นง่าย ๆ ก็คือ คนที่เอาความไม่ยึดมั่นขึ้นมายึดไว้ แล้วไม่ทำอะไร ไม่เอาอะไร แล้วก็บอกว่าฉันไม่ยึดมั่น แต่เขาไม่รู้ตัวว่าเขาทำไปตามความไม่ยึดมั่นที่เอามายึดไว้ คือเป็นเพียงความยึดมั่นในความไม่ยึดมั่นเท่านั้น เป็นความยึดมั่นซ้อนเข้าไปอีก ความไม่ยึดมั่นที่แท้จริงนั้นเป็นไปเองด้วยปัญญา ไม่ต้องเอาความไม่ยึดมั่นขึ้นมายึดไว้

การยึดมั่นในความไม่ยึดมั่นนี้ เป็นอันตรายมาก คนที่อยู่ด้วยความไม่ยึดมั่นที่ยึดถือไว้นี้ บางทีก็พูดว่าจะ “ปล่อยวาง” มีเรื่องราวที่ควรจะทำก็ไม่ทำ มีปัญหาที่ควรจะทำก็ทำไม่ทำ บอกว่าปล่อยวาง แต่ที่จริงนี้ไม่ใช่ปล่อยวาง แต่เป็นการปล่อยปละละเลย ซึ่งก็คือ **ความประมาท** ที่พระพุทธเจ้าทรงเตือนหนักว่า เป็นทางแห่งความตาย (ปมาโท มจฺจุโน ปทํ)

เพราะฉะนั้น อย่าปล่อยวางเพียงด้วยความไม่ยึดมั่นที่ยึดถือเอาไว้ **และอย่าเอาความปล่อยวางมาเป็นข้ออ้างที่จะปล่อยปละละเลย** เพราะอันนั้นไม่ใช่ความปล่อยวางอะไรเลย แต่เป็นความประมาทแท้ๆ

**ประมาทกันมานานักแล้ว**

**เมื่อตื่นขึ้น ก็ขอให้ไม่ประมาทระยะยาว**

อย่างการชุมนุมของชาวพุทธที่เรียกร้องตั้งกระทวงพระพุทธศาสนา ก็เป็นตัวอย่างได้ชัดเจน คือประมาทกันมานานจนจะเผลออยู่แล้ว มองในแง่ดี ก็คือ บางส่วนรู้ตัวขึ้น ตั้งตัวไม่ทันก็ทำได้

แค่นี้ก่อน ก็เริ่มไม่ประมาทขึ้นมา แต่ข้อสำคัญต้องไม่ประมาทระยะยาว ในการที่จะคิดและทำการด้วยความเพียรต่อเนื่องและสนิทเนียน ไม่ใช่ไหล่ขึ้นมาแล้วก็หาย

ถ้าถามผมว่าเห็นด้วยไหมที่ชาวพุทธมาชุมนุมเรียกครั้งนี้ ผมไม่ขอตอบว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย แต่ตอบได้ว่า ถ้าไม่ต้องทำได้ ก็ย่อมดี เพราะอะไร เพราะมีทางเลือกเปรียบมาก อย่างน้อย

๑. ประชาชน ซึ่งก็คือชาวพุทธทั่วไป มีทัศนคติไม่ได้อยู่แล้ว ต่อการที่พระหรือแม่แต่ชาวบ้านชาวพุทธจะมาชุมนุมอย่างนี้ ดังนั้นชาวพุทธเองก็จะแบ่งแยกแตกต่างกันต่อกันเอง เสียกำลัง แม้ว่าจะทำอย่างสงบอ่อนโยนเท่าไร ก็ได้แค่ตั้งขึ้นมาบ้าง ทำให้พวกที่จะโจมตี ตีเตียนไม่ได้มากนัก

๒. ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า กลุ่มคนเป้าหมายที่มุ่งให้รับฟังและปฏิบัติตามคำเรียกร้องนั้น เขารู้อยู่แล้วว่าพระสงฆ์และแม่แต่ชาวบ้านชาวพุทธ จะไม่ทำอะไรรุนแรง ถึงจะมากันเป็นพันเป็นหมื่น เขาก็สามารถจะทำนิ่งเฉยไม่ใส่ใจ

เวลานี้ ยุคนี้ ก็รู้กันอยู่แล้วว่า เขากลัวความรุนแรงมากกว่าเหตุผล เพราะฉะนั้นเขาจะกลัวคนพวกอื่น ๒๐๐-๓๐๐ คน มากกว่าเกรงชาวพุทธหมื่นคน หมายความว่าถ้าคนที่รุนแรงมาชุมนุมเพียงไม่กี่ร้อยคน เขายังจะต้องขมขื่นลุกขึ้นมา อย่างน้อยมาขอเจรจาต่อรองหรือเอาอกเอาใจบ้างมากกว่า

แม้แต่สื่อต่างๆ ที่เอาผู้ชุมนุมเป็นเป้าโจมตีว่าไปต่างๆ นั้น เหตุหนึ่งก็เพราะเขารู้ดีว่าชาวพุทธจะไม่ทำอะไรเขา หรือพูดง่ายๆ ว่าไม่มีพิษสง

ความจริง จะติเตียนผู้ไปชุมนุมนั้น ถ้ามีใจเป็นธรรม เป็นการ  
ไม่ถูกต้องที่จะติเตียนข้างเดียว การติเตียนผู้ชุมนุมนั้นก็เกินไปตาม  
ทัศนคติลึบกันมาที่ชาวพุทธมีความคาดหวังต่อพระสงฆ์ แต่ในแง่  
กิจการบ้านเมืองแล้ว เห็นว่าควรตำหนิผู้บริหารประเทศชาติ ที่ขาด  
ความเคารพใฝ่ใจต่อปัญหาที่แท้จริงของบ้านเมือง เป็นความเฉยเมย  
เนื่องจากขาดความรู้เข้าใจปัญหา และไม่ใฝ่ใจเรียนรู้กิจการต่างๆ ที่ควร  
จะรู้เข้าใจและจัดดำเนินการ

เมื่อพูดรวมๆ ผู้ชุมนุมนั้นได้คะแนนในข้อที่มีน้ำใจต่อ  
พระพุทธศาสนา ต่อประเทศชาติ ไม่เฉยเมย และตื่นตัวขึ้นมาสู่ความ  
ไม่ประมาท อย่างน้อยก็เฉพาะหน้า (ถ้าเป็นญาติโยมคฤหัสถ์ เมื่อทำ  
โดยสงบสุภาพ ก็แทบไม่มีเหตุผลที่จะไปตำหนิ) แต่ในด้านวิธีการ  
จะต้องไปคิดกันให้หนัก

ส่วนทางฝ่ายผู้ติเตียนนั้น ถ้าเพียงติเตียนให้สติกัน แล้ว  
ตัวเองก็ตื่นตัวที่จะศึกษาหาความรู้ ก็จะมีคะแนนตื่นขึ้นมา แต่ถ้าติ  
เตียนแบบด่าว่า ก็กลายเป็นคนเฉยเมย ไม่มีน้ำใจ และอาจจะ  
กลายเป็นเจริญโมหาคติไป

ชาวพุทธควรจะรู้ตัวด้วยว่า ชาวพุทธแทบไม่มีความรู้สึก  
ในทางถือกลุ่มถือพวก แต่ละคนจึงพากันไปตามความคิดความเห็นของ  
ตัว เมื่อไม่ศึกษาหาความรู้ ขาดความเข้าใจ ก็กระจัดกระจาย แดก  
กันเอง พุดในแง่หนึ่งจึงกลายเป็นว่าจะสิ้นชาติสิ้นศาสน์ได้ง่าย

ชาวพุทธควรจะได้เรียนรู้จากเหตุการณ์นี้ แล้วศึกษาหาความรู้  
และจัดวางแนวทางของตนให้ได้ผลดี โดยมีความไม่ประมาทที่แท้  
(ประมาทกันมานานักแล้ว)

## ทำอะไรสายกลาง คือทำด้วยความรู้เข้าใจให้พอดี ที่จะได้ผลสอดคล้องกับความเป็นจริง

มีคำถามเพิ่มหลังวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๔๕

**คำถามหนึ่งว่า:** มีผู้บริหารระดับรัฐมนตรีท่านหนึ่งออกมาพูดว่า วัฒนธรรมนั้นแหละใหญ่คลุมศาสนาไว้แล้ว ทำไมเขาพูดอย่างนั้น

วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต เป็นผลจากการปฏิบัติหรือการดำเนินชีวิตตามหลักศาสนา คือ ศาสนาเป็นฐานเป็นหลัก แล้วในเมืองไทยนี้ จากคำสอนของพระพุทธศาสนา คนประพฤติปฏิบัติก็ตาม มีเรื่องประกอบในการปฏิบัติ เช่นดนตรี ลีลาสร้างก็ดี จึงเกิดเป็นวัฒนธรรมขึ้นมา ทำไมเขาพูดกลับหัวกลับหางอย่างนั้น

**พระธรรมปิฎก:** คำของผู้บริหารนั้นผมไม่ได้ยินด้วยตัวเอง แต่อย่าตีเทียบเขาข้างเดียว ต้องตำหนิพระสงฆ์ด้วย ว่าเป็นความบกพร่องของพระสงฆ์ พระสงฆ์ไม่ได้ทำหน้าที่ ไม่อบรมสั่งสอนเข้ามาในอดีต เขาจึงเติบโตขึ้นโดยไม่มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง

**อีกคำถามหนึ่งว่า:** บางท่านแสดงความเห็นทางลือว่า การตั้งกระทรวงพระพุทธศาสนาเป็นการเข้าไปอยู่ในความโอบอุ้มของรัฐ เข้าสู่ระบบพึ่งพา ซึ่งจะทำให้พระพุทธศาสนาอ่อนแอลง

**พระธรรมปิฎก:** ในแง่นี้ ก็ต้องไม่ประมาท เขาเป็นห่วง เขาเตือนก็ดีแล้ว แต่ก็ต้องดึงว่า ท่านที่แสดงความคิดเห็นอย่างนั้นบางทีก็ไม่ตรงประเด็น หรือไม่ก็ไปสุดโต่ง เป็นการพูดไปข้างเดียวแง่เดียว หรือขึ้นเดียวตอนเดียว

ที่ว่าไม่ตรงประเด็น เพราะหน่วยราชการที่ทำงานกับพระสงฆ์ก็มีอยู่แล้ว คือกรมการศาสนา ถ้าว่าไปอยู่ในความโอบอ้อมของรัฐ ก็ถูกโอบอ้อมมาตั้งแต่มีกรมการศาสนาแล้ว

ว่าที่จริง เดิมทีเดียว หน่วยราชการที่รับผิดชอบงานพระพุทธศาสนาก็เป็นกระทรวงมาก่อน คือตั้งแต่เริ่มจัดระบบราชการแบบสมัยใหม่ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ คือ ร.๕ ทรงตั้งกระทรวงธรรมการขึ้นมา ให้พระพุทธศาสนาเป็นใหญ่ และให้การศึกษาอิงอยู่กับพระพุทธศาสนา ต่อมาสมัย ร.๖ จึงเปลี่ยนเป็นกระทรวงศึกษาธิการ และธรรมการก็เล็กลงมา เป็นกรมธรรมการ ซึ่งก็รู้กันว่าเป็นเรื่องงานพระพุทธศาสนา แล้วต่อมาจึงเปลี่ยนชื่อเป็นกรมการศาสนา

เพราะฉะนั้น ในแง่นั้นก็ไม่มีอะไร เป็นเพียงการเปลี่ยนขนาด ถ้าเป็นการโอบอ้อม ก็เป็นการโอบอ้อมเล็ก กับโอบอ้อมใหญ่ เมื่อเรารู้ว่าการโอบอ้อมฟุ้งพานั้นไม่ดี เราก็จัดให้เป็นแบบอื่น ไม่ให้เป็นแบบโอบอ้อมฟุ้งพา ไม่เอาทั้งอ้อมเล็ก ไม่เอาทั้งอ้อมใหญ่

จึงเป็นอันว่า ปัญหาไม่อยู่ที่นั่น แต่อยู่ที่การจัดระบบความสัมพันธ์ และในเมื่อความสัมพันธ์กันนั้นจำเป็นต้องมี ประเด็นจึงอยู่ที่การจัดโครงสร้างและระบบงาน ตั้งแต่จัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับวัดให้ถูกต้อง อย่าให้เป็นระบบโอบอ้อมฟุ้งพา ถ้าจัดระบบถูกต้องแล้วบางทีขนาดยิ่งใหญ่ก็ยิ่งดี (แล้วแต่เนื้องานอย่างไรว่าแล้ว)

ท่านที่ว่าให้เอาแต่ชาวบ้านประชาชนฝ่ายเดียว ไม่เอากับรัฐนั้นก็สุดโต่งเหมือนกับพวกที่ฟุ้งพารัฐแล้วห่างเหินประชาชน ที่จริงอะไรมันมีอยู่ที่สัมพันธ์กับสิ่งนั้นๆ ให้ถูกต้อง ถ้าจะไม่เอาความสัมพันธ์กับรัฐ คุณก็ควรเลิกล้างรัฐให้หมดไปเสียก่อน ซึ่งก็เป็นไปไม่ได้ แม้แต่จะอยู่ในรัฐของเขา ไม่ยอมสัมพันธ์กับเขา ก็ไม่เป็นความจริงที่จะเป็นไปไม่ได้



นักบวชที่แข็งขันไม่เอากับรัฐนั้น ดูๆ ไปก็เห็นมีฝ่ายที่อาจจะเป็นปฏิกิริยานั้นเองอิงกันอยู่ และพวกนั้นก็กำลังพยายามจะเข้าครองอำนาจรัฐนั้นเอง  
ทางที่ถูก ไม่ต้องไปแข็งขันดิ่งดันกับใคร ขอให้ดูว่าอะไรมีอยู่ เป็นอยู่ ก็สัมพันธ์ให้ถูกต้องพอดี ตัวเองนั้นแหละต้องมั่นอยู่ในหลักของตัว อย่าไปหลงหาประโยชน์ตน มุ่งไปในทางที่ถูกต้อง และมุ่งประโยชน์สุขความดีงามแก่ทุกฝ่าย ไม่ว่าจะป็นรัฐ หรือประชาชน ถ้าคิดช่วยทำให้รัฐทำหน้าที่ที่ถูกต้องได้ จะไม่ดีกว่าหรือ เพราะการมีรัฐก็ยิ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ และจุดหมายของการมีรัฐโดยชอบธรรมก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน เช่นเดียวกัน หน้าที่ของพระที่ให้ธรรมนั้น ก็ต้องให้ทั้งแก่รัฐและแก่ราษฎร ปัญหาอยู่แต่เพียงจะทำหน้าที่หรือไม่ทำ ไม่ใช่เอากับใคร หรือไม่เอากับใคร

(ตามที่ได้ทราบ เรื่องกระทรวงพระพุทธศาสนานี้ ชาวพุทธก็ไม่ได้ริเริ่มเรียกร้องขึ้นมา แต่เพราะทางรัฐเองแบ่งส่วนราชการจัดตั้งกระทรวงอะไรๆ ขึ้นมาใหม่ๆ ชาวพุทธนั้นก็เคลื่อนไหวไปตามสติปัญญาให้รู้ว่า เมื่อจะตั้ง ก็น่าจะตั้งให้ตรงกับเรื่อง ให้ชัดเจนลงไป ไม่ใช่ทำแบบพราๆ มั่วๆ กันอยู่ อย่างน้อยการเคลื่อนไหวนั้นก็น่าจะเป็นการเตือนทางฝ่ายรัฐให้ตรวจสอบดูตัวเองว่าเราทำการนี้มีความชัดเจนไหม ในงานที่จะจัดจะทำ ทั้งในแง่เนื้อหา และในแง่กิจการ)

ความจริง ในเรื่องการจัดตั้งระบบหน่วยงานราชการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มีข้อควรพิจารณาซ่อนอยู่หลายอย่าง เช่น แม้แต่เรื่องที่ได้ยินมาหลายสิบปีแล้วว่า กรมการศาสนาอยู่ในกระทรวงศึกษาธิการ อย่างแปลกแยก เพราะเจ้ากระทรวง ตลอดจนอธิบดีกรมต่างๆ เอาใจใส่กันพูดกันถึงแต่หน่วยงานทางการศึกษา เช่นในการประชุม ผู้บริหารในกระทรวงทั้งสี่ใจแต่งงานด้านการศึกษา

และไม่ค่อยรู้งานทางพระศาสนา จึงเป็นธรรมดาที่งานพระพุทธศาสนา จะถูกละเลย (เรื่องนี้เป็นจริงแค่นี้ก็ลองไปสอบถามคนเก่าๆ ที่อยู่ หรือเคยอยู่ในกรมการศาสนากันดู) ถ้ามองเฉพาะแง่นี้การแยกออกมา ก็มีผลดี ดังนี้เป็นต้น (คือมีข้อควรพิจารณามาก ไม่ควรจะพูดลงไป แง่เดียวข้างเดียว)

เมื่อเรามีกรมการศาสนาอยู่ก่อนแล้ว จะมาขยายเป็นกระทรวงพระพุทธศาสนา หรือเป็นสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ในแง่หนึ่งก็เป็นเอกเทศไปจากกระทรวงศึกษาธิการที่เดี๋ยวนี้ต่างฝ่ายต่างก็ไม่ค่อยรู้จักกันและกันอยู่แล้ว (นี่แง่หนึ่ง) และในแง่หนึ่งก็เป็นการขยายขนาดองค์กร

### จะตั้งหน่วยงานของรัฐ ต้องว่ากันให้ชัด จะให้รัฐรวมเกี้ยววัดด้านไหน

ประเด็นสำคัญที่ควรจะมาถกเถียงกันก็คือ จะจัดวางระบบงานกันอย่างไรจึงจะได้ผลดี โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ว่าจะจัดให้สัมพันธ์กันแบบไหนอย่างไร (ถ้ารู้ปัญหาอยู่แล้ว ก็อย่าไปจัดในแบบที่จะให้พุทธศาสนาเป็นฝ่ายพึ่งพาหรือเข้าไปอยู่ในโอบอ้อม)

พระพุทธศาสนานั้นเมื่ออยู่ดำรงอยู่เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน จะต้องยืนหลักการเดิมแท้ไว้ให้มั่นว่า **ฐานของพระสงฆ์อยู่ที่ประชาชน** โดยเฉพาะก็คือชุมชนในชนบทขึ้นมาถึงเมืองอย่างที่ว่าข้างต้น

การจัดระบบงานต้องเป็นหลักประกันว่า พระสงฆ์จะต้องทำหน้าที่ให้ธรรมให้ปัญญา เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน

ถ้ายื่นหลักรักษาพยาบาลให้ได้มันแล้ว จะเป็นกรม เป็นกระทรวง เป็นสำนักแค่นั้น ก็แล้วแต่เนื้องานและปริมาณงาน แล้วก็แบ่งหน้าที่กันให้ถูก ไม่ใช่ให้พระสงฆ์เป็นผู้ฟังปา แต่ต้องฟังพาซึ่งกันและกัน ใครฟังใครในแง่ไหนก็ว่ากันให้ชัด

ที่ว่าฟังกันนั้น ก็ต้องเข้าใจให้ชัดว่า พระสงฆ์ต้องไม่หวังที่จะอยู่ด้วยความช่วยเหลือของรัฐ แต่เป็นการทำหน้าที่ของรัฐเอง เพราะรัฐมีหน้าที่สร้างเสริมสันติสุขแก่สังคมอยู่แล้ว เมื่อพระสงฆ์ประพฤติปฏิบัติชอบและบำเพ็ญกิจเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน รัฐจึงต้องเกื้อหนุนด้วยการจัดอำนวยความสะดวก ความปลอดภัย เป็นต้น เพื่อให้กิจการเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนนั้นดำเนินไปได้และบรรลุผลสำเร็จด้วยดี (เป็นหน้าที่ของรัฐตามหลักวัชชูปริทานิยธรรม และจักรวรรดิวัตร เป็นต้น)

การตั้งส่วนราชการ เป็นกรม เป็นกระทรวง เป็นสำนักอะไรเหล่านี้ ก็เป็นการทำหน้าที่ของรัฐ ถ้ารัฐไม่ทำ ก็เป็นความบกพร่องของรัฐ ในการทำหน้าที่ต่อประชาชนพลเมือง

อย่างเรื่องจัดการกับคนร้าย หัวหน้านักบวชบางศาสนาเขาล้างประหารชีวิตคนได้ แต่หัวหน้าพระในศาสนาอื่นมาดก็ไม่ได้ คนของรัฐเข้ามาแอบแฝงวัด พระก็ทำอะไรไม่ได้ (ควรจะร่วมมือกันแก้ไข)

ไม่ต้องไปไกลที่ไหน เมื่อไม่กี่ปีนี่ แค่อุพพรรณบุรีใกล้ๆ รองเจ้าคณะอำเภอท่านหนึ่ง ได้ทราบที่วัดในเขตของท่านมีพระเสพยาบ้า ก็ไปจัดการ เลยถูกเจ้าถิ่นยิงมา ตีว่าแค่เข้าโรงพยาบาล ไม่ถึงกับขึ้นฌานปณสถาน เรื่องอย่างนี้ ก็ต้องฟังส่วนราชการของรัฐ หรือทางราชการต้องเข้ามาทำหน้าที่ร่วมมือ

ที่วัดเชิงดอยชายแดนห่างไกล พระไม่มีบ้าง มีแต่ไม่มีอะไรจะ  
ให้แก่ประชาชนบ้าง ชาวบ้านก็แสนจะยากจน ต่อมาก็คนแต่งตัวเป็น  
พระจรมอบอกหวย ชาวบ้านละทิ้งพระของตัว ทั้งที่เงินทองก็แทบไม่มี  
ก็หันมาบำรุงพระปลอมที่บอกหวย พระพื้นถิ่นก็อาจจะต้องยอมเป็น  
ลูกน้อง หรืออาจจะต้องหนีไป เรื่องอย่างนี้ จนท.กรม-กระทรวง-  
สำนักพระพุทธศาสนา ก็ช่วยสำรวจ ช่วยระงับภัย ช่วยแจ้งข่าว ช่วย  
จับคนร้าย และช่วยหนุนฝ่ายข้างดีได้

ตกลงว่า ถ้าจัดให้ถูกต้องให้ตรงแล้ว ยิ่งใหญ่ก็ยังมีทุนมีมือมีเท้า  
ไว้เกื้อหนุนมาก ก็ไม่เสียหาย (ว่ากันไปตามเนื้อหาปริมาณงาน)  
เพราะไม่ใช่มาบำรุงพระให้ได้อยู่สุขสบาย แต่อุปถัมภ์อุดหนุนพระสงฆ์ให้  
สามารถทำเพื่อประโยชน์สุขแก่พหุชนได้มากขึ้น ตามอุดมคติของ  
พระพุทธศาสนาที่พระบรมศาสดาได้ทรงมอบภารกิจไว้

**ชาวพุทธ ทั้งบ้าน ทั้งวัด ทั้งรัฐ ต้องทำให้มั่นใจว่า  
พระพุทธศาสนานี้มีมาเพื่อประโยชน์สุขของประชาทั้ง  
ปวง**

เคยพูดไว้นานแล้วว่า ถ้าจะมี พรบ.คณะสงฆ์ ก็ต้องจัดวาง  
ระบบที่ให้มีใจแนใจว่า จะให้บรรลุจุดหมาย ๓ อย่าง คือ

๑. **ให้กฎหมายเป็นฐานรองรับพระธรรมวินัย** ไม่ให้เกิดการ  
เขวออกไปจากตัวหลักการใหญ่ของพระพุทธศาสนา
๒. เป็นเครื่องกำกับให้ผู้ที่บวชเข้ามาอยู่ในวัด ต้องได้เล่าเรียน  
ศึกษา **ให้พระสงฆ์ตั้งอยู่ในไตรสิกขา** สมตามประเพณี  
บวชเรียน

๓. เป็นหลักประกันว่าวัดจะมีพระภิกษุสามเณรที่มีคุณภาพ  
สามารถสั่งสอนแนะนำ **ให้วัดเป็นแหล่งแผ่ธรรมขยาย  
ปัญญา** แก่ชุมชนและสังคม

สำหรับหน่วยงานของราชการที่ทำงานพระศาสนา จะเป็นกรม  
การศาสนา จะเป็นกระทรวงพระพุทธศาสนา หรือจะเป็นสำนัก  
พระพุทธศาสนาแห่งชาติก็ตาม ว่าโดยสรุปก็คงทำหน้าที่ใหญ่ ๒ อย่าง  
คือ

๑) คอยกั้น และช่วยดึงเอาพลเมืองร้ายของรัฐที่เข้าไปแอบ  
แฝงทำลายพระพุทธศาสนาออกมาจากวัด

๒) คอยช่วยอุปถัมภ์ค้ำจุนถวายกำลังแก่วัดและพระสงฆ์ใน  
การที่ท่านปฏิบัติบำเพ็ญกิจเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน

ข้อ ๒) นี้ต้องย้ำว่าอย่าให้พลาด คือไม่ใช่บำรุงพระสงฆ์  
เพื่อให้ท่านอยู่สุขสบาย แต่อุปถัมภ์ (อุปถัมภ์ แปลว่าค้ำจุน ไม่ได้  
แปลว่า โอบอุ้ม) ค้ำจุนให้ท่านได้สัปปายะ คือสภาพเอื้อที่จะบำเพ็ญ  
ธรรมทาน ให้ธรรมให้ปัญญาแก่ประชาชน

ชาวบ้านชาวเมืองก็เหมือนกัน การที่อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ก็  
ต้องให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์นี้

นี่เพราะอะไร? เพราะว่าพระพุทธเจ้าทรงมอบภารกิจให้  
พระสงฆ์ไว้แล้ว อย่างที่รู้จักกันว่า

“ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์ เพื่อ  
แก้กมล เพื่อความสุขแก่พหุชน เพื่อเกื้อการุญต์แก่  
ชาวโลก ... จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามใน  
ท่ามกลาง งามตราบสุดท้าย...”

พุทธพจน์นี้ถือเป็นหลักหรืออุดมการณ์ในการทำหน้าที่ของ พระสงฆ์ รัฐก็มาช่วยหนุนอย่างที่ว่าถวายกำลังแก่ท่าน  
ทำไมพระเจ้าปเสนทิโกศล ราชาแห่งโกศลรัฐ จึงแสดงความ เคารพรักพระพุทธเจ้าอย่างยิ่ง ถึงกับเสด็จเข้าไปจุ่มพิศพระบาทของ พระพุทธเจ้า และประกาศความเคารพรักนั้น มีเหตุผลตามที่พระราช ราตรีสไว้เองว่า

“หม่อมฉันสำนึกถึงความกตัญญูกตเวที จึงกระทำความ เคารพนบนอบอย่างขวยศิมาถึงอย่างนี้ ต่อพระผู้มีพระ ภาคเจ้า ถวายความนับถือด้วยใจรัก เพราะเหตุว่า พระผู้มี พระภาคเจ้าทรงปฏิบัติเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อ ความสุขแก่พหุชน ทรงทำให้ประชาชนดำรงอยู่ในทาง ดำเนินแห่งอารยชน กล่าวคือ ความมีกัลยาณธรรม ความมีกุศลธรรม”

พระพุทธจริยาที่พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงรำลึกพระคุณนี้ เป็น มาตรฐานแสดงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ และเป็นเกณฑ์ที่ จะวัดผลความสำเร็จของการมีหน่วยราชการ ไม่ว่าจะชื่อว่ากระทรวง พระพุทธศาสนา หรือสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หรือชื่อใดก็ตาม ตลอดจน พรบ.คณะสงฆ์ที่คิดจะตราออกมาต่อไปทั้งหมด

ตั้งกระทรงพระพุทศศศศศศศ  
เหตุผลที่แท้ยู่ที่ไหน

คนไทยไม่ใจแคบ  
แต่ระวังไว้: อย่าให้ปัญญาแคบ

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต)

ตั้งกระทรวงพระพุทธศาสนา เหตุผลที่แท้อยู่ที่ไหน  
คนไทยไม่ใจแคบ แต่ระวังไว้: อย่าให้ปัญญาแคบ

© พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)  
ISBN 974-90723-3-2

พิมพ์ครั้งที่ ๓ - ตุลาคม ๒๕๔๕  
- มุลินธิพุทธธรรม

๑๐,๐๐๐ เล่ม  
๑๐,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่ บริษัท สื่อตะวัน จำกัด  
โทรศัพท์ 0-2593-3521 โทรสาร 0-2593-3522



คนไทยไม่ใจแคบ แต่ระวังไว้: อย่าให้ปัญญาแคบ

๖๕